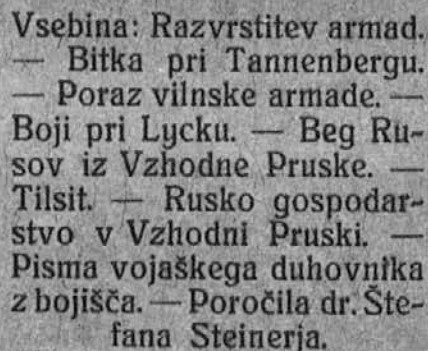

1915. ≡

Seš. 14.

SVETOVNA VOJSKA

Vsebina: Razvrstitev armad.
— Bitka pri Tannenbergu.
— Poraz vilnske armade. —
Boji pri Lycku. — Beg Ru-
sov iz Vzhodne Pruske. —
Tilsit. — Rusko gospodar-
stvo v Vzhodni Pruski. —
Pisma vojaškega duhovnika
z bojišča. — Poročila dr. Šte-
fana Steinerja.

Cena 60 vinarjev, ≡
četrletna naročnina
(6 sešitkov) 3 krome.

Izhaja dvakrat
na mesec. ≡≡≡

Urejuje Iv. Podlesnik, Založila Katoliška Bukvarna

Enajsti sešitek „SVETOVNE VOJSKE“, ki izide dne 1. aprila, bo nadaljeval s popisi bojev med Nemci — Francozi, Angleži, Belgijci. Popisani bodo prvi boji med nemškimi in francoskimi četami ob nemško-francoski meji.

Vzpored „Svetovne vojske“.

Radi lažjega pregleda in ker je dozdaj že izšlo toliko sešitkov „Svetovne vojske“, da se na podlagi sedaj objavljenih popisov lahko sestavi vzporedni pregled, objavljamo načrt tega dela.

„Svetovna vojska“ bo objavljala popise bojev med sledečimi državami:

- 1. Avstrija-Srbija, Črna gora (sešitek št. 1, 9, 10).*
- 2. Avstrija-Rusija (sešitek št. 2, 6, 7).*
- 3. Nemčija-Rusija (sešitek št. 3).*
- 4. Nemčija-Belgija, Francija, Anglija (sešitek št. 4, 11, 12).*
- 5. Nemčija-Avstrija-Japonska.*
- 6. Turčija-Rusija, Anglija.*
- 7. Na morju (sešitek št. 5).*
- 8. V zraku.*
- 9. Padli slovenski junaki (sešitek št. 8).*
- 10. Odlikovani slovenski junaki.*
- 11. Pisma in pripovedovanja slovenskih ujetnikov.*
- 12. Razmere med vojsko med Slovenci doma.*

V te poddele bo razdeljeno celo delo „Svetovna vojska“ tako, da bo vsak poddel celota zase in bo tvoril samostojno knjigo. Zato je tudi paginacija tako razdeljena, da se prične vsak poddel s svojo številko, n. pr. 1. Avstrija-Srbija, Črna gora 1. sešitek stran 1-32, 9. sešitek stran 33-64, 10. sešitek stran 65-96 itd.

sešitku št. 3 smo opisali začetne boje med nemškimi in ruskimi četami, ki so se vršili ob celi vzhodno-pruski-poljski meji, kjer so hotele ruske čete prodreti v vzhodno Prusko. (Str. 11—14 v sešitku številka 3.) Dalje smo opisali prve velike boje, ki so se vršili koncem meseca avgusta ob mazurskih jezerih in ki so znani pod imenom »mazurska bitka«. Nekateri imenujejo te boje tudi »bitka pri Tannenbergu«, kar spominja na veliko bitko, ki se je vršila prav v tem kraju leta 1410. Takrat so združene čete Poljakov, Litavcev, Tatarov, Rusov in Čehov premagale čete nemških vitezov.

Razvrstitev armad.

V 10. sešitku, kjer popisujemo boje med nemškimi in francosko-belgijsko-angleškimi četami, smo navedli razvrstitev sedmih nemških armad, ki se bore na tistem velikanskem bojnem polju, ki sega od skrajnih mej zahodne Galicije, pa doli do švicarske meje. Tamkaj torej stoji sedem nemških armad, osma pa je bila postavljena v Vzhodno Prusko proti Rusom. Tej poveljuje sedanji feldmaršal pl. *Benckendorff-Hindenburg*. Ob njegovi strani pa vodita operacije osme nemške armade generala pl. *Mackensen* in pl. *Ludendorff*.

Nemški osmi armadi nasproti stojita dve ruski armadi, in sicer vilnska (po reki Vilni) pod poveljstvom generala pl. *Rennenkampfa*, narevska (po reki Narevi) pa pod poveljstvom generala pl. *Samsonowa*. Začetne obmejne operacije obeh teh dveh ruskih armad smo že opisali v 3. sešitku. Tudi veliki poraz narevske armade pri Tannenbergu smo tamkaj opisali. Naša naloga sedaj je ta, da opišemo boje vilnske armade, umikanje narevske po bitki pri Tannenbergu in potem nadalj-

nji razvoj dogodkov na bojišču v Vzhodni Pruski.

Obe ruski armadi, ki sta hoteli priti skozi Vzhodno Prusko v Berlin, sta šteli enajst zborov stalne vojske, dve strelski brigadi, šest rezervnih divizij in pet kavalerijskih divizij, med njimi peterburško gardo in druge elitne čete, skupaj 650.000 mož. Boje sta pričenjali ti dve armadi s prodiranjem močnih jezdskih čet čez mejo (str. 12—14, 3. seš.). Nemške obmejne in domobranske čete so imele nalogo, da so pohode ruskih čet zadrževale, dokler ni bila nemška armada mobilizirana, kar je bilo dogotovljeno sredi meseca avgusta. Med tem se je zbrala za jezdskimi četami tudi ruska armada.

Armada pod poveljstvom generala pl. *Rennenkampfa*, ki se je zbirala za reko Njemen, je prekoračila mejo in prodirala na črti Eydtkuhnen—Königsberg. Nemške čete še niso bile dovolj močne, da bi se temu prodiranju zoperstavile, zato so se med neprestanimi manjšimi praskami umikale pred to armado. Boji pri Stallupönen, Wirballen in Gumbinnen (glej 3. sešitek) so bili torej umikajoči boji, ki navzlic nemških uspehov niso smeli premeniti, oziroma vplivati na nemški strateški načrt. Rusi so zato lahko 21. septembra zasedli Gumbinnen in 24. Tilsit.

Armada pod poveljstvom generala pl. *Samsonowa* je prav tako kot prej omenjena armada prodirala na jugu čez mejo v Vzhodno Prusko, dokler se ni ustavila pri mazurskih jezerih, kjer jo je doletel strašen poraz, o katerem smo poročali v 3. sešitku.

Nemška armada pod poveljstvom generala pl. *Hindenburga* je osredotočila vse svoje moči najprvo proti narevski armadi; šele po popolnem porazu iste se je obrnila proti vilnski armadi ter tudi to pregnala iz Vzhodne Pruske.

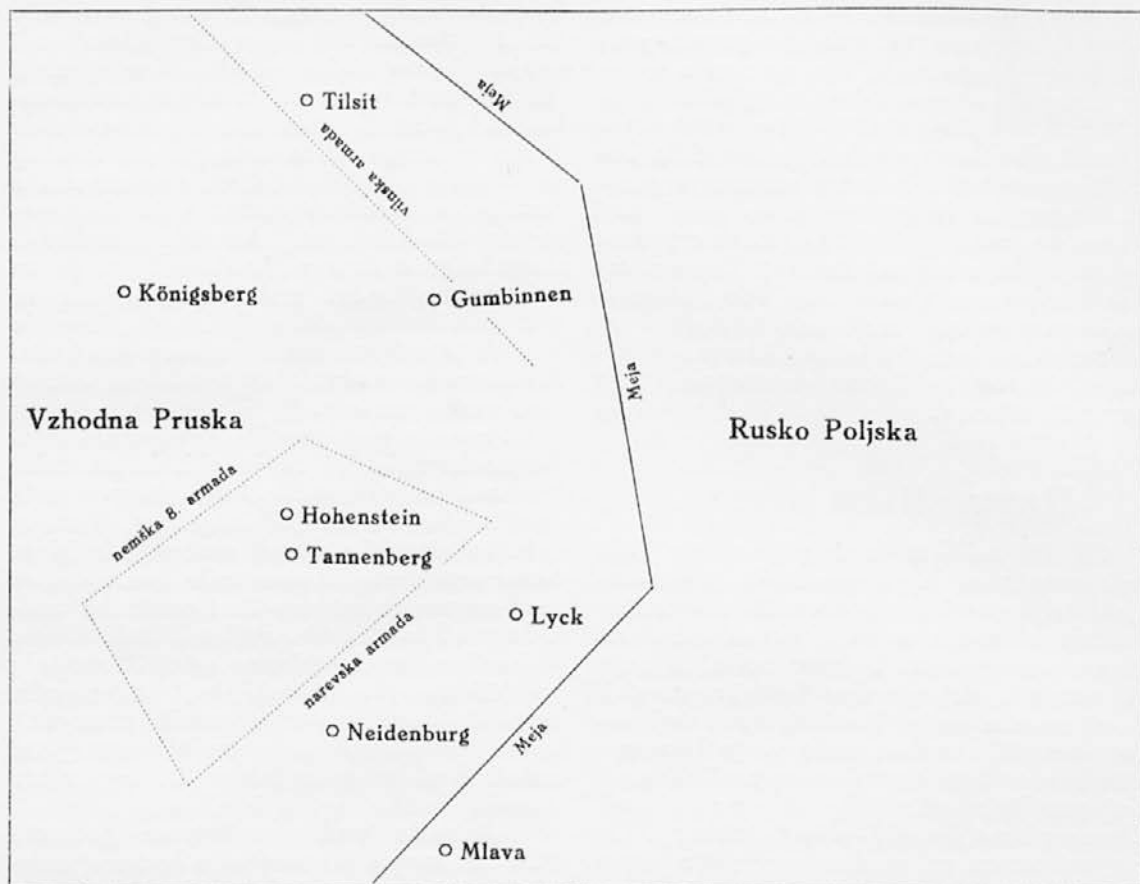
Radi lažjega zasledovanja na zemljevidu naj služi sledeč načrt, ki kaže pot, ki sta jo hodili ruski armadi.

Nemški in ruski poveljniki.

Pavel pl. Beneckendorff in pl. Hindenburg je bil rojen l. 1847. kot najstarejši sin majorja na Poznanjskem.

Leta 1866. je bil dodeljen 3. gardnemu regimentu kot sekundoporočnik. S tem regimentom se je udeležil bitke proti Avstriji, zlasti bojev pri Sooru, Königinhofu in

postal stotnik v generalnem štabu. Leta 1884. je prišel kot kompanijski poveljnik k 3. poznanjskemu infanterijskemu regimentu šte. 58 v Fraustadt. Leta 1885. je bil zopet poklican k velikemu generalnemu štabu in povišan v majorja. L. 1888. je prestopil h generalnemu štabu 3. armadnega zbora v Berlinu. Leto pozneje je bil prideljen generalnemu štabu armade,

Königgrätzu. Zlasti se je odlikoval v bitki pri Königgrätzu in dobil zato odlikovanje rdečega orlovskega reda 4. razreda z meči.

Bojev l. 1870./71. proti Francozom se je udeležil kot pobočnik regimenta. Udeležil se je bojev pri Gravelotte—St. Privat in Sedanu, kakor tudi obleganja Pariza in si je pridobil železni križec 2. razreda. Do leta 1873. je ostal bataljonski pobočnik, od l. 1873. do 1876. je pa obiskaval vojno akademijo.

Leta 1877. je bil prestavljen k velikemu generalnemu štabu, leta 1878. pa je

leta 1889. pa je bil poklican v vojno ministrstvo, kjer je postal leta 1890. šef nekega oddelka v vojnem ministrstvu. Leta 1891. je postal oberstlajtnant, leta 1893. komandater infanterijskega regimenta šte. 91 v Oldenburgu, leta 1896. je bil imenovan šefom generalnega štaba 8. armadnega zbora v Koblenca, leta 1897. je postal generalmajor, leta 1900. generallajtnant in komandater 28. divizije v Karlsruhe.

Generalmajor pl. Ludendorff je preživel glavni del svojih vojaških let v generalnem štabu. Leta 1881. je

postal poročnik, leta 1890. nadporočnik, leta 1895. stotnik in leta 1901. major. Po končanih študijah v vojni akademiji je bil prestavljen k velikemu generalnemu štabu, potem pa h generalnemu štabu 5. armadne inspekcije in 9. divizije. Leta 1908. je postal oberstlajtnant v velikem generalnem štabu. Leta 1911. je pa postal oberst in dobil poveljstvo čez spodnjerenski infanterijski regiment št. 39, leta 1914. je pa postal poveljnik 85. infanterijske brigade in generalmajor.

Av gust pl. Mackensen je bil rojen 6. decembra leta 1849. v provinci Saški. Obiskoval je gimnazijo v Torgau in Halle. Udeležil se je leta 1870./71. vojske s Francozi, kjer je postal poročnik v rezervi in dobil železni križec 2. razreda. Leta 1873. je stopil za stalno v vojaško službo, kjer je postal leta 1876. brigadni poročnik in leta 1878. nadporočnik. Leta 1880. je bil prestavljen h generalnemu štabu. Leta 1882. je postal stotnik, leta 1887. je pa dobil eskadronsko poveljstvo pri 9. dragonskem regimentu. Leta 1888. je vstopil zopet v generalni štab ter postal še tisto leto major pri štabu 4. divizije. Leta 1894. je postal oberstlajtnant in poveljnik 1. huzarskega regimenta. L. 1897. je postal oberst in naslednje leto krilni pobočnik cesarjev. Leta 1889. mu je bilo podeljeno plemstvo. Leto pozneje je postal generalmajor in leta 1901. poveljnik huzarske brigade. Od leta 1908. je pl. Mackensen general kavalarije in poveljujoči general 17. armadnega zbora. Proslavil je svoje ime tudi kot strokovni vojaški pisatelj.

* * *

Pavel pl. Rennenkampf je eden najsposobnejših mož v ruski armadi. Pridobil si je veliko slavo za časa boksarske vstaje in v rusko-japonski vojski. Kitajci so ga imenovali »tigergeneral«. V vojski proti Japonski je bil Rennenkampf med onimi redkimi ruskimi generali, ki so se izkazali sposobne. Japonci so razpisali na njegovo glavo 200.000 rubljev. L. 1914. je bil 60 let star. L. 1870. je vstopil v rusko armado, postal l. 1873. častnik in služil potem v generalnem štabu. L. 1895. je postal oberst in šef 36. dragonskega regimenta. L. 1899. je postal štabni šef čez

čete v transbajkalskem ozemlju. Kot generalmajor se je udeležil bojev proti bokserjem in kot general kavalarije rusko-japonske vojske. Po tej vojski je postal poveljujoči general 3. armadnega zbora v Vilni. L. 1913. ga je imenoval car vrhovnim poveljnikom čez celi vilnski vojaški okraj, ki šteje štiri armadne zборе.

General Samsonow velja za zelo zmožnega vojaka. Tudi on se je odlikoval v rusko-japonski vojski, kjer je poveljeval neki sibirski kozaški diviziji. Pozneje je bil imenovan poveljnikom nekega armadnega zbora in nazadnje poveljnikom čet v Turkestanu. Do izbruha vojske je bil v Taškentu, kjer je bil med ljudstvom in vojaštvom zelo priljubljen.

Bitka pri Tannenbergu.

V 3. sešitku smo že opisali te boje ob mazurskih jezerih. Danes nam je mogoče na podlagi zanesljivih podatkov pregledati tudi s strateškega stališča te velike boje, ki so se končali s popolnim porazom narevske ruske armade. Strateško je ta bitka eden najbolj ženialno zasnovanih obkolilnih manevrov, kar jih pozna zgodovina vojn. Ruska narevska armada, ki je prodrla v južno Vzhodno Prusko, je hotela prodirati iz Allensteina, katerega so Rusi zasedli, v smeri proti Deutsch—Eglau in Osterode. Mešana nemška domobranska divizija, podprta od težke artiljerije, se je postavila sovražni premoči nasproti. Druge nemške čete so pa pritiskale od juga ter skušale ruske čete s tem, da so pritiskale desno rusko krilo čez Neidenburg, obkoliti. Istočasno so bile pomaknjene močne nemške čete iz črte Allenstein—Wartenburg—Bischofsburg. Tem se je posrečilo pomakniti njih levo krilo čez Passenheim. Na ta način so bili Rusi pomaknjeni iz njih postojank po hudih bojih proti mazurskim jezerom. Ti boji so trajali več dni. Pri obsežni razdalji in pa menjajočem se ozemlju — gozdi, jezera, travniki in polja — se o skupni fronti ne more govoriti.

Najvažnejšo operacijsko nalogo cele bitke je imel 1. nemški armadni zbor, desno krilo nemške armade, ki je obkolil levo rusko krilo in je potisnil od meje proč. O operacijah tega armadnega zbora

pri Tannenbergu se glasi nemško uradno poročilo tako-le:

1. armadni zbor je bil odpoklican od bojnega polja pri Gumbinnenu in dobil nalogo, da naj koraka proti levemu krilu in za hrbet od reke Nareve prodirajoči ruski armadi. Neposredno iz železniških vozov so morale čete naravnost proti sovražniku. Po dolgih hodih je naletel zbor dne 26. avgusta — bil je vroč dan poznega poletja — na prednje ruske straže ter jih do večera potisnil proti vzhodu.

Naslednji dan naj bi prinesel odločitev v bojih, ki so dobili ime po mestu Tannenbergu. Pri Wessolowem in Usdau (južno Gilgenburga) je zaprl 1. ruski armadni zbor, ki je dobival vedno novih moči čez Soldau, pot in hrbet ruske armade. Rusi so se zakopali na svojih močnih postojankah zelo spretno. V vztrajnih, krvavih gozdnih bojih si je priborilo desno zbornokrilo postojanke okoli Wessolowena. Levo krilo pa naj bi izvršilo napad na Usdau. Ob 11. dopoldanski uri je bila vzeta vas Usdau in poražena ruska posadka. Pod težkimi izgubami se je umaknila ruska armada proti Soldau. S tem je bilo uničeno to rusko krilo.

Dne 28. avgusta so sledile nemške čete umikajočim se Rusom do Soldava. En del teh čet pa je nameraval umikajočim se Rusom zapreti pot na Poljsko pri Neidenburgu. Dne 30. avgusta zjutraj pa je prišlo poročilo, da se pomikajo nove ruske čete na 36 km dolgi črti proti Neidenburgu na pomoč ruski armadi. 1. nemški armadni zbor se je razvrstil v fronto proti severu in jugu in pomagal pritisniti Ruse v mazurska jezera do popolnega poraza.

Središče bojev je bilo pri mestu Hohenstein. Tamkaj so hotele ruske čete prodreti, toda brezuspešno.

Od severa so pritiskale nemške čete čez Allenstein, Wartenberg in Bischofsburg v smeri proti Passenheimu.

Na ta način so bili Rusi obkoljeni od treh strani in potisnjeni v mazurska jezera. (Glej načrt v 3. sešitku stran 19.)

Uspeh teh bojev je bil ta, da je bila ruska narevska armada uničena. Nad 150 tisoč mrtvih je pokrivalo bojno polje. Nemci so ujeli 93.000 ranjencev in vzeli krog 500 topov.

To je bila bitka v mazurskih jezerih ali bitka pri Tannenbergu.

Zdaj pa pogledjmo, kako se je godilo med tem časom ruski vilnski armadi.

Poraz vilnske armade.

Vilnska armada pod poveljstvom generala pl. Rennenkampfa je komaj ušla enaki usodi kot je zadela narevska armada. Med tem ko so Hindenburgove železne klešče stiskale narevsko armado, je sedel Rennenkampf s svojimi armadnimi zbori mirno v Insterburgu. Skoraj tri tedne se ni prav nič brigal za to, kaj da se godi z armado generala pl. Samsonowa. Ni mu hitel na pomoč, dasi je bil položaj narevske armade od dne do dne bolj kritičen. Vojni poročevalec »Franfurter Zeitung« Maks Teodor Behrmann je pisal: »Kaj je vplivalo na Rennenkampfa, da se je bal par dni hoda, ki so njegovo armado ločili od Samsonowove? Domneva se, da je smatral Rennenkampf čete narevske armade za dovolj močne, da se bodo mogle zoperstavljati Hindenburgovi armadi. Toda to komaj odgovarja resnici. Rennenkampf je mogel domnevati, da zadostuje narevski armadi, ako se njena moč pomnoži za dva ali tri armadne zbore; na drugi strani pa ni vodila pot do Visle čez močno, časa potrebujočo trdnjavo Königsberg, temveč čez Allenstein. Menda so bili čisto drugi, manj vojaški kot čisto osebni razlogi, ki so vplivali, da je Rennenkampf mirno gledal, kako izkrvaveva Samsonow. Te vplive more samo tisti prav razumeti, ki pozna Rusijo in njene vojaške razmere. Samsonowove lavorike, če se more o istih sploh govoriti, niso dale Rennenkampfu spati že za časa mandžurske bitke. Samsonow je bil eden redkih, v resnici talentiranih ruskih poveljnikov, med tem ko je bil Rennenkampf za svojo osebo vrl general konjenice — pa nič drugega; za moderno vojno poveljstvo v velikem obsegu mu je manjkalo vsega potrebnega. Neutolažljivo slavohlepje pa je mučilo tega moža, zato mu ni moglo biti vseeno, koliko bo resni in trezni Samsonow na južni črti prodrl s svojo armado. Jaz sem prepričan, da je poveljnik vilnske armade s smehom sprejel poročilo o Samsonowovi nesreči in nje-

govem koncu.« — Naravno je, da se pa more tudi domnevati, da je Rennenkampf podcenjeval moč nemške armade, ki je prodirala proti Samsonowovi armadi in da je smatral prve boje samo za nadaljevanje odpora na umikanju.

Kmalu nato pa bi njega samega dohitela lahko enaka usoda, ako se ne bi posrečilo njegovi armadi po razmeroma kratkih bojih izogniti se drugemu obkoljenju, katerega je nameraval izpeljati Hindenburg ob mazurskih jezerih. Treba si je predstavljati stanje Rennenkampfove armade pred začetkom boja: Desno krilo te (vilnske) armade je stalo pri Allenburgu, levo se je naslanjalo na mazurska jezera pri Angerburgu, glavna moč armade pa je bila zbrana v sredi pri Gerdauen. Nemška armada je bila vsled izvrstne zrakoplovne službe poučena o stanju in o premikanju ruske vilnske armade, zato se je posrečilo pravočasno zbrati večjo moč proti Gerdauen. Med tem se je izvršil napad od strani nemških čet na celi črti fronte. Istočasno je nemška kavalerija z drugim četami vred obšla mazurska jezera in pobila tamkaj en ruski armadni zbor, ki je hotel prodirati. S tem je Rennenkampf spoznal, da je levo krilo njegove armade, katero je smatral po mazurskih jezerih za dobro zavarovano, v nevarnosti, da bo obkoljeno. Ker je bilo med tem tudi njegovo frontalno stališče močno omajano, je sklenil, da se umakne na edino možgici črti Insterburg—Gumbinnen—Stallupönen.

Dne 6. septembra so začele Hindenburgove čete prodirati proti ruski vilnski armadi. Dne 10. septembra so pa prišla med svet poročila o prvih slavnih nemških zmagah.

Odločilni bitki pri Allenburgu—Nordenburgu—Angerburgu je dne 10. septembra prisostvoval vojni poročevalec lista »Norddeutsche Allgemeine Zeitung« Rolf Brandt. On je poročal: »Nemško armadno vodstvo je odprlo klešče s tem, da je poslalo močne čete čez Angerburg čez verigo jezer proti južnemu (levemu) ruskemu krilu. Nemška kavalerija je bila postavljena za hrbtom Rusov. Domnevalo se je, da bodo brezpotni gozdovi pri Frischingu ovirali delovanje desnega ruskega krila. To je bil v glavnih obrisih splošni vojaški položaj, ko smo se v četrtek zjutraj peljali

po cesti Rastenburga proti južnemu krilu bojnega polja v smeri proti Drengfurtu, odkoder smo upali, da nam bo mogoče opazovati učinek krilnega napada . . .

Ostali smo na novem pokopališču v Drengfurtu; par sto metrov pred nami je delovala ena nemških težkih baterij. Hitel sem naprej in prišel pravočasno, da sem mogel videti, kako je letel ognjeni žarek iz topove cevi. Moštvo je stalo od dima očrnelo za zakopi. Bil je zadnji strel baterije iz te postojanke. V istem trenutku je prišlo povelje, da naj se postojanka premenja. Težki konji so bili pripeljani in v hipu so bili vpreženi pred mogočne 15 cm havbice. Šest konj je potegnilo, biči so zažvižgali in v polnem diru je šlo navzdol in naprej. Mi smo prodirali!

Šel sem par korakov naprej do roba griča, desno mimo tam stoječega zborovega štaba, in stal sem tako visoko kot je ležalo staro pokopališče. Strašno se je razvijala pred mojimi očmi panorama bojnega polja. V krogu naokoli so plamenele vasi in poslopja v ognju. Na vseh nebesnih točkah so se valili temni oblaki, katere je podil veter. Navzlic solncu, ki je žarelo skozi dim, se je natančno videlo rdeči, poskakujoči ogenj. Pravkar je gorel Tiergarten. Bila je to posledica dela naših havbičnih baterij. Gorel je Rohenstein, gorel je Prinowen.

Ob obrežju jezera Rehsauer je dirjala naprej nemška artiljerija. Prešla je široko dolino in kmalu smo jo videli severno od griča Fuchsberga. Razločno smo videli šest ogenj bruhajočih topov, in kako je šla municijska kolona za gričem v kritje. Čez siv smodnikov dim in črnomodre oblake dima so leteli beli, okrogli oblaki. Ena, dve, tri . . . razločno smo videli osem oblačnih krogov, ki so leteli navidezno tesno pred našo artiljerijo. Oblaki so dobili v hipu — trepet z očmi traja delj časa — na njih spodnji strani črn rob, potem so se razgubili. Bili so to ruski šrapneli, ki so se razleteli previsoko in predaleč od nemške baterije. Kmalu pa so Rusi dobili cilj, in navidezno nad našo baterijo so letali beli oblaki, iz katerih je padalo železo. Zdaj so začeli naši topovi močnejše streljati. Videti je bilo, kakor da gori nebo, nebo se je raztegalo na zadaj, ker vedno nove vasi so plamenele v ognju.

Skozi daljnogled so se videle črne točke, druga od druge precej oddaljene, ki so se pomikale naprej. Bila je to nemška infanterija, ki se je navidezno precej hitro pomikala naprej. Veliko previsoko nad njenimi vrstami so se neprestano razletavali ruski šrapneli. Od severa sem se je slišalo streljanje iz pušk, ki pa je kmalu potihnilo. Ob 1. uri 45 minut je rusko streljanje šrapnelov doseglo višek. Ob 2. uri 50 minut pa je rusko streljanje ponehalo. Naši so prodirali, in sicer precej naglo. Pokazali so se uspehi našega obkoljenja, ki je segalo daleč za Lötzen. Ni mogoče preceniti vrednosti, ki jo je nudil pogled na bojno polje. Z nekrotljivim veseljem, ki vstaja počasi kot val in bije srce hitreje, se je dognalo, da naši prodirajo... Medtem, ko smo se vozili skozi cestni prah, ki ni pustil prodirati solncu v naše stanovanje, se je odločitev bitke, katere nemu delu smo prisostvovali, izvršila. Tudi v središču pri Nordenburgu so morali Rusi popustiti in so se v begu umikali. Vzhodna Pruska se je radovala.«

Boji pri Lycku.

Ko je v bojih pri Allenburgu—Nordenburgu—Angerburgu desno krilo celokupne nemške armade izpeljalo odločilni sunek, to je obkolitev levega krila celokupne ruske armade, je bilo nepričakovano naznanjeno prodiranje novih ruskih čet proti Lycku. Da je bilo mestece neprizadeto po usodi, ki je zadela toliko mest v Vzhodni Pruski, gre hvala nemškim domobranskim četam.

Boji so se pričeli dne 12. septembra ob 3. uri popoldne s tem, da so napravili Nemci sunek čez Neuendorf proti Sybli. Izpeljala sta ta sunek 22. nemški armadni zbor in deli 6. armadnega zbora. Čudno je to, da Rusi niti niso počakali učinkov njih artiljerije. Ruski odpor se je izvršil brez podpore njih artiljerije. Prvi napad se je posrečil.

Nadaljnji razvoj bojev je opisal vojni poročevalec lista »Vossische Zeitung« tako-le: »Noč od 12. na 13. septembra so porabile nemške čete za to, da so se zakopale v strelske jarke. Teh jarkov pa potem

niso mogli rabiti, ker se je natekla vanje voda. Od pol 5. ure zjutraj so grmeli topovi od naše strani z uspehi. Navzlic temu so se približali deli 3. sibirskega armadnega zbora do razdalje 200 metrov. To so mogli izpeljati, ker jih je krila megla.

Med tem je poveljnik pl. Goltz, ker je slutil, da nameravajo Rusi obkolitev iz kraja Bartossen, naročil drugi brigadi, da krije zahodne jezerske ožine. To brigado pa je ustavil ruski napad, ki je bil izvršen severovzhodno od Lycka. Nato je general pl. Goltz poslal rezervno sedmih kompanij proti Bartossenu in je telefoniral v Lötzen, da naj pošljejo vse razpoložljive čete po železnici v Schedlisken, da bodo varovale njegovo desno krilo. Med tem telefoničnim pogovorom pa so Rusi prerezali žico, tako da se ni vedelo, ali so v Lötzen naročilo razumeli.

Poslanih sedem kompanij je od začetka dobro prodiralo med Sanowom in jezerom pri Lycku. Ko pa so se prikazale iz gozda, jih je sprejel tak ogenj iz ruskih strojnih pušk, da na nadaljnje prodiranje ni bilo misliti. Tako so premočne ruske čete obkolile Lyck od juga, severovzhoda in zahoda. Prebivalci niso velike nesreče niti slutili. Medtem ko je stal generalni štab na krilu ob jezeru in so ruske granate padale pred njim v vodo, se je prebivalstvo iz Lycka sprehajalo zadaj po cesti in iz jasnih obrazov nemških častnikov sklevalo na ugoden položaj boja. Nemška domobranska artiljerija je s svojim izvrstnim streljanjem zadrževala napad na zahodu do drugega dne popoldne. Danes sem videl cele vrste pokrival ruskih vojakov; šest, sedem vrst druga za drugo, katerim se je videl strah pred nemškimi šrapneli.

Ob 3. uri popoldne se je prikazal vlak; v Lötzen niso naročilo vendarle razumeli. Poveljnik je od posadke spravil skupaj, kar je mogel. Vlak za vlakom je prihajal, in vojaki so morali iz voz naravnost v boj. Do 1. ure ponoči so prihajali vlaki. Nemški vojaki so se celo noč utrjevali v strelskih jarkih.

Ko pa se je drugo jutro pokazal dan in so nemški poveljniki bili pripravljeni na napad — ni bilo videti nobenega Rusa nikjer. V dežju, noči in megli so pobegnili čez mejo...«

Beg Rusov iz Vzhodne Pruske.

Črta Insterburg—Gumbinnen, na kateri se je pričelo rusko umikanje, so morale doseči nemške čete od juga. Lahko si je predstavljati, kakšne napore so morali prestati nemški vojaki, ki so bili prej dan in noč v boju, sedaj so pa morali zasledovati umikajočega se sovražnika po ne posebno ugodnih cestah. Nemška infanterija je tiste dni prehodila na dan po 50 do 60 kilometrov, zvečer pa si je morala stanovanja zase priboriti z bajoneti.

Rusi so se umikali na črto Insterburg čez Gumbinnen, Eydtkuhnen, Wilkowitzki proti Kownu, močni trdnjavi, ki je nudila premaganemu sovražniku močno zavetišče. Poročajo, da sta v to trdnjavo najprvo pribežala tudi vrhovni poveljnik ruske armade veliki knez Nikolaj Nikolajevič in general pl. Rennenkampf—v civilnih oblekah! Nemške čete so zasledovale Ruse do trdnjave. V tozadevnem poročilu lista »Berliner Lokalanzeiger« čitamo: »Rusi so se umikali čez mejo v dveh delih, proti severu so hitele glavne moči, proti vzhodu pa manjše čete. Desno rusko krilo, ki je pravočasno opazilo nevarnost, se je umikalo v redu, levo krilo pa je bežalo v divjem neredu. Generalmajor Ludendorff je za zasledovanje Rusov zastavil zadnji dih mož in konj. Čete Vzhodne Pruske so morale dati svoje najboljše moči, da se pobije sovražnika. Do zadnje vasi nesrečne Vzhodne Pruske so Rusi razdejali vse, kar jim je prišlo v roke.«

Neki nemški poročnik, ki se je udeležil zasledovanja Rusov, je pripovedoval: »Sila nemških sunkov v zadnjih dneh meseca avgusta je močno prebudila Ruse iz njih sanj. Učinki nemške artiljerije so jih prisilili, da so se pričeli v strahu umikati. Nemška infanterija jih je zasledovala podnevi in ponoči in je prepodila ruske čete iz posameznih vasi, v katerih so se močno utaborili in streljali na nemške vojake. Kakor hitro pa so začele ropotati strojne puške, so se Rusi prikazali iz njih skrivališč s povzdignjenimi rokami, da so si s tem ohranili življenje. Iz kleti in skednjev so prihajali in število ujetnikov je vedno bolj naraščalo.

Žalostno in opustošeno je na kmečkih domovih, iz katerih smo pregnali Ruse. Omare in skrinje so prazne, ker vse, kar niso mogli vzeti begunci s seboj, leži razmetano in razdejano po tleh: ure, posode, obleka itd. drugo čez drugo. Toda opustoševalci se niso dolgo veselili njih dela. Beg jih je silil, da so vse oropane reči pometali proč. Ruske poljske kuhinje, veliko bolj preproste kot naše, ki izgledajo s svojimi dimniki kot puška, stoje v pesku; proč pometana vsakovrstna vojaška oprava pa zaznamuje pot, po kateri so se Rusi umikali. Tam ob robu gozda je ostal ruski top, kdor ima srečo, najde lahko samokrese z rdečimi navratnimi vrvicami, ali pa sablje ruskih častnikov. Sredi polja smo našli ruske samovare, ki so nam v mrzlih nočeh dobro služili. Naprej gre pot med mrtvimi in ranjenimi vojaki. Ob pobočju, ki vodi do jezera, leži ranjen ruski vojak. Na prazno steklenico, ki leži poleg njega, in na jezero kaže. Žejen je. Naprej! — Črta se pomika naprej.

Konji brez gospodarja se pode po polju. Med njimi osedlani častniški konji z valovitimi repi in dolgimi grivami; ob straneh jim vise še napolnjene vreče. Tudi z ranami obdani tovorni konji so med njimi; odtrgali so se od vozov in sedaj divjajo okoli. Njih otekline kažejo na napore, ki so jih morali prestati na valovitem ozemlju. Ti močni ruski tovorni konji nam pridejo zelo prav. Muničijske vozove, poljske vozove, tovrne vozove in druge smo mogli prepeljavati s štirimi konji. Poročniki so vsi zasedli konje, četudi jih je nekaj med njimi, ki se še niso nikdar seznanili s konjskim hrbtom. In naprej je šlo v smeri proti Allensteinu.

Tam ob robu ceste so nam prihajali nasproti že prebivalci, ki so se pred bojno nevihto skrili po gozdovih, če jim ni bilo mogoče spraviti se naprej v Zahodno Prusko. Sedaj smejo zopet nazaj v njih razdejana prebivališča, da upostavijo nov red, katerega preobrniti jim ne sme nihče več.«

Tilsit.

Dne 12. septembra je napočila tudi za mesto Tilsit ura, da je bilo oproščeno tritedenskega gospodarstva. List »Tilsiter

Allgemeine Zeitung« je o tem tako-le poročal:

»Ob pol 3. uri popoldne se je raznesla med prebivalstvom novica, da se bodo nemške in ruske čete spopadle v bližini solnčnega kopališča. Vsled tega smo hiteli do ceste Königsberg v bližino Karlsberga. Tam smo res kmalu slišali pokanje pušk in nato grmenje topov. Posamezni strelji pa so sikali tudi okrog nas tako, da smo se morali vrniti nazaj na cesto Königsberg. Takrat se je podal tudi zadnji ostanek ruske posadke iz Tilsita, infanterija in nekaj artiljerije, na rusko fronto. Ogenj je postal vedno močnejši. Begunci iz Kallkappen, kjer so se nahajali Rusi v svojih postojankah, so v velikih množicah pribežali v naše mesto, toda so se kmalu pomirili.

Takrat se je zaslislalo strašno grmenje naših poljskih havbic, ki so strašno učinkovali in pred katerimi so imeli Rusi strah. Ob pol 5. uri je začelo grmenje popuščati, strojne puške so utihnile, in kmalu je postalo vse mirno. Takrat so se prikazali Rusi, ki so bili nedavno odšli na fronto, na poti proti mestu. Nekaj malo lahko ranjenih je prišlo že preje proč. Pobitost je vladala med temi ljudmi. Molče so šli mimo nas, mi pa naprej na Karlsberg.

Še nismo prišli do Werthmannsove vile, ko nam pride nasproti nekaj deklic z veselimi obrazi in takimi očmi, da takih svoj živ dan še nisem videl. »Avstrijci prihajajo!« so klicale. In res! Ob obeh straneh ceste so se prikazale vojaške čake. Niso bili Avstrijci, katere bi z veseljem pozdravili, temuč pruski domobranski pešci.

Ko so postajale njih čete vedno bolj goste, se je začelo razlivati med ljudmi veselje, da ga ni mogoče popisati. Cvetke v neštetih množinah so letele nasproti našim domobrancem. Čudili smo se, odkje je prišlo naenkrat toliko cvetja. Iz vseh hiš so prihajale žene, možje in otroci, ki so ponujali prihajajočim vojakom vodo, pivo, klobase, kruh, čokolado v takih množinah, da so morali začeti vojaki ta darila odklanjati.

Tudi prva poljska artiljerija se je prikazala. Le težko si je napravila spočetka pot skozi množico. Toda ljudstvo je kmalu, navzlic brezmejnemu navdušenju, spoznalo, da mora biti pot prosta. Takrat šele se je mogla pomikati artiljerija naprej.

Dogodki pa so se pričeli sedaj kopiciti drug na drugega. Na nekaterih krajih v mestu se je razvil poulični boj. Rusi še niso docela prekoračili Luizinega mostu, že so zažarele z drugega brega reke Memel vžigalne vrvice, da bi pognali most v zrak. Takrat pa je prihrumela kot vihar pruska baterija in divjala za Rusi po mostu. Pred njo je hitel stotnik s svojim pobočnikom, nekaterimj drugimi častniki in jezdeci. Na koncu mostu je skočil stotnik — Fletcher je njegovo ime — raz konja, udaril s sabljo po nekem ruskem infanteristu in hitel naprej ter razsekal žico in vžigalne vrvi. Sablja se mu je pri tem zlomila, toda on je vzel revolver v desnico, dal povelje, da naj se poseka še druga žica, in hitel naprej za Rusi. To ni bil samo redek vojaški čin, temveč je imelo vse to še drugo važno posledico. Most, ki je bil za nadaljnje zasledovanje Rusov velikega pomena, je bil s tem rešen. Nikdar ne bomo pozabili stotnika Fletcherja in njegove baterije.«

Rusi so mestu prizanesli in se obnašali v njem zelo dobro, kar je zasluga nadžupana in mestnih odbornikov, ki so vsi ostali na svojih mestih.

* * *

Dne 13. septembra zjutraj so zapustili zadnji Rusi Vzhodno Prusko. Velikanske so bile ruske izgube od tega dne. Izgube na ljudeh in vojnem materijalu. Moralna izguba je bila pa v tem, da se je že davno prej napovedano rusko valovanje proti Berlinu obrnilo — nazaj. Vzhodna Pruska je bila za enkrat prosta Rusov, toda strašno razdejana in opustošena. Da tozadevna nemška in avstrijska poročila niso pretirana, bomo videli iz naslednjega.

Rusko gospodarstvo v Vzhodni Pruski.

Lahko je, da so poročila in pripovedovanja o vojskinih dogodkih iz tega ali onega vzroka pretirana ali celo tendenciozno zavita; zato je treba jemati poročila previdno in se predvsem ozirati na to, kdo jih pripoveduje in kje so bila objavljena.

Izmed premnogih poročil o ruskem gospodarstvu v Vzhodni Pruski izberemo

Zasledovanje Rusov od strani Nemcev.

poročila dveh poročevalcev, ki se nam zde najbolj zanesljiva zato, ker so podana po dveh osebah, ki zaslužita naše zaupanje, in ker so bila ta poročila objavljena v dveh listih, katera smatramo ne samo za strogo resna, temveč tudi povsem zanesljiva in ugledna.

Katoliški vojaški duhovnik dr. P o e r t n e r se je mudil pri nemški vzhodni armadi in bil za svoje vneto in požrtvovalno delo tudi odlikovan z železnim križcem. O svojih doživljajih je napisal vrsto pisem, katere je objavila ugledna nemška katoliška revija »H o c h l a n d«.

Dunajski katoliški politični dnevnik »R e i c h s p o s t« je imel svojega posebnega vojnega poročevalca na nemškem vzhodnem bojišču dr. Š t e f a n a S t e i n e r j a. Ta je objavil v »Reichsposti« celo vrsto nadvse zanimivih, krasno pisanih člankov.

Iz poročil teh dveh naj sledi tukaj nekaj odlomkov, katera medseboj primerjati je zelo zanimivo.

Pisma vojaškega duhovnika z bojišča.

I.

Velespoštovani gospod profesor!

Vaše vrstice sem prejel, ko sem se vrnil od moštva, ki je stalo na straži ob ruski meji. Temu moštvu sem opravil službo božjo v njih strelskih jarkih, jih odvezal njih grehov in jim podelil sv. obhajilo: pretresujoče, duha in srce močno obvladujoče opravilo! — Zahteve, ki se stavijo sedaj na moje moči, so tako posebne, da ne morem dobiti časa, da bi se mogel zbrati in napisati članek o »skrbni za duše v vojski«. Po mojem mnenju zamore vojaški duhovnik o tem šele po vojski na podlagi pridobljenih izkušenj dati novih navodil pastoralnega značaja. Ker pa ne bi rad popolnoma prezrl Vaše želje, Vas prosim, da se zadovoljite s pismenimi, hitro napisanimi poročili, v kolikor mi bo za te pripuščal čas.

Mi tukaj na prusko-ruski meji smo ob naenkrat izbruhli vojski z Rusijo na slabem vsled tega, ker je meja zelo na dolgo raztegnjena in ima samo deloma naravne

meje ob vzhodno-pruskih jezerih. Poleg tega pa imamo ob meji samo malo garnizij z neznatnimi posadkami. Ako bodo ruske čete jezdecev udarile z močjo proti našim številno slabotnim obmejnimi stražam, je lahko mogoča, da, skoraj gotova poplavitve s kozaki. To so bile moje misli pred mobilizacijo; sedaj pa sem v svoje veliko veselje izpreobrnjen k drugačnemu mnenju — to so storili naši ljubi, dobri vojaki, ki tvorijo naše obmejne straže. Tukaj izvem o podrobnostih bližnjih obmejnih bojov; iz teh spoznamo, da kažejo naše nemške čete občudovanja vreden mir, junaško neustrašenost in vzgledno zaupanje na Boga. V neki krompirjevi njivi, komaj en kilometer od meje, so ležali trije musketirji na straži; naenkrat pridrvi cel eskadron kozakov. Naši musketirji so mirno merili, trije strelji so padli, — trije kozaki so ležali na tleh. To se je ponovilo štirikrat, potem pa se je ruska četa obrnila. Naši razboriti dragonci v družbi z bratskimi regimenti love vsak dan ruske jezdece, katerih transporti napravljajo mnogo veselja med prebivalstvom tega mesteca. Številu ujetnikov skoraj enako je število špionov, ki so v strašno velikem številu razdeljeni po vsej Vzhodni in Zahodni Pruski. Po uradni razglasitvi mobilizacije se pa s temi ljudmi, ako se špionaža v resnici dožene, zelo hitro postopa. Krogla je pravična kazen zanje. Proti vsakemu človeškemu čutu pa je surovi bojni način zastrupljanja vodnjakov s kolera-bacili, kar je poizkušal neki zdravnik v Lycku. — Srce poživlajoče je razpoloženje med našimi vojaki in tukajšnjim prebivalstvom. Že za dni grozeče vojskine nevarnosti sem imel dan za dnem stotine vojakov zjutraj pri službi božji. Tem sem po srčnem kratkem nagovoru in po molitvi kesanja podelil odvezo, nakar je sledilo sv. obhajilo. Vsak delavnik je bil »Gospodov dan« v najboljšem pomenu besede. Naše aktivne čete so hitro zapustile garnizije in se podale v obmejne kraje. Rezervisti in domobranci pa so prihajali. Vedno bolj in bolj se je do današnjega dne polnila stara cerkev sv. Jakoba. Polnili so jo pod zastavo poklicani možje. Resni in svečani so obrazi, moško trdno zadržanje; iz čela in oči se jim čita lahko resno, sveto voljo, da hočejo služiti pravični stvari domovine po božji vo-

lji zvesto in neobupajoče. Neka religiozna moč, ki ima nekaj pretresujočega v sebi, plameni iz teh mož, ki iščejo svojega Boga. Ne smem zamuditi opomniti, da so vse te stotine mož prihajale v cerkev in k sv. zakramentom prostovoljno, ne da bi se jih službeno k temu pozvalo. Tukaj vodi Bog misijon za može. Kar ne more beseda duhovnika in klic zvona v mirnem času, to zmore glas božji v viharju vojske, ki pretresa srca k samospoznanju in jih nagiblje v premišljevanje o zadnji, najvišji resnici življenja. Množice se drenjajo v cerkev, da se oprimejo roke Onega, ki piše na liste človeške in svetovne zgodovine. Ako gledam pri službi božji globoko versko ganutje moških src, potem si mislim: O, sveta vojska, ki pusti, da se razvijajo take, doslej skrite verske moči v ljudstvu, tebe je vpostavil Bog v svoj vladarski načrt previdno, da bo zopet vstala v stari moči duša našega ljudstva — vera! — Ko je služba božja končana, se peljem z nekaj stotinami posvečenih hostij ven k prednjim stražam. Hitro se napravi krog mene krog 50 do 100 za boj opravljenih vojakov, katerim sije iz oči svetlo veselje, ko vidijo v rokah duhovnika kelih s svetim kruhom, ki jim jamči božjo pričujočnost, blagoslov in pomoč. Tako obhajilo na prostem polju presune globoko mene in vse navzoče, tudi evangelske častnike, in gotovo ne zgreši svojega učinka, ki pride do veljave šele vprico sovražnika. Pogledi in besede mnogih vojakov pričajo o globoki hvaležnosti, da jih je obiskal Bog tako ljubeznivo v grenko resni, usodepolni uri. Taka ljudi in angele razveseljujoča svečanost bistri duhá, ogreva srce in krepi voljo za junaške čine, o katerih dobivamo sedaj vsak dan poročila. Dobri ljudje moje občine so mi pisali iz neke vasi, da so me pozdravili v očenašu, katerega so molili v neki kapeli; oni se ne boje sovražnika in zaupajo na Boga. Ali nimajo taki preprosti, dobri, v Boga zaupajoči bojevniki spontanega občutka, da more Bog varovati samo pravico! Stvar Nemčije je v tem vsiljivem boju obenem stvar pravice, zato božja stvar.

Večji del vojakov, ki so prišli zadnje dni z menoj v stik kot s svojim dušebrižcem, je naravnost ponosen na to, da se smatra kot orodje v božjih rokah. — Tudi

razpoloženje v tukajšnjem ljudstvu je srce razveseljujoče. Ves svet bi rad na kakšen način sodeloval v tem boju, da se reši čast Nemčije. Po cerkvah se neprestano moli; stotine se jih javlja prostovoljno v vojaško službo, k bolniški strežbi ali h kakšnemu drugemu delu. Pri tem vlada navdušenje, ki izravnava vsa prejšnja nesporazumljenja.

Od meje sem prihajajo v velikem številu begunci iz ruskega in pruskega ozemlja. Ti so prenočevali izpočetka na prostem, dokler se ni zanje preskrbelo. Ubogi ljudje so morali bežati, ker ruske čete vse požgó, kar dosežejo. — Jutri bom zapustil našo garnizijo, da bom kot vojni kurat opravljal službo zunaj pri operacijski armadi. Četudi bodo prihodnji dnevi zame trdi in naporni, mi bodo vendarle prinesli to veselje, da bom mogel videti, da je pravi Kristusov vojščak tudi pravi vojak svoje domovine. Pri vsej resnosti položaja sem prepričan o končni zmagi, ker »Bog je z nami«. —

Velespoštovani gosp. profesor! Upam, da Vam bom mogel z bojišča, kateremu se bom jutri približal, še mnogo slavnega in spodbudnega poročati o naših vojaki in uspehih njih orožja. Oprostite mi naglico in z njo združene pomanjkljivosti teh vrst. Preveč imam dela, da bi mogel pisati mirno in štilistično zaokrožena poročila.

Pozdravljam Vas z velespoštovanjem vdani dr. Poertner, vojaški nadžupnik.

II.

Bojno taborišče Jommendorf,

1. septembra 1914.

Velespoštovani gospod profesor!

Zadnji trije tedni se mi zde kot meseci; menjajoči se vojni dogodki, neprestani pohodi, vedno nove, hitro se menjajoče slike, vse to je krivo tej časovni iluziji. Veliko upanje, katero sem izrekel v svojem prvem pismu, da bo pravični Bog z našo armado, ki je na pohodu v vojsko kazala toliko izkušenj pravega krščanskega zaupanja v Boga, se hitro bliža svoji izpolnitvi. Skoro se je zdelo človeško nemogoče zadržati silni napad več kot petih ruskih armadnih zborov, ki so prodirali v

Vzhodno Prusko na črti Ortelsburg—Neidenburg—Hohenstein—Gilgenburg. Nas je bilo samo en zbor, morali pa smo prevzeti velikansko nalogo, da zajezimo prodirajoče valove ruske armade. Kdor je imel, kot jaz, priliko slediti bojem v posameznih fazah, kdor je videl navdušenje vojakov, ki so se pomikali na njih postojanke, vztrajali na teh postojankah brez spanja in zadostne hrane dva do tri dni, kdor je videl vse to, je moral biti presunjen od te, skoraj nadčloveške moči ljudske duše.

V komaj 14 dneh je ta čudovita moč dosegla uspehe, ki so občudovanja vredni. Na celi črti so potisnjeni Rusi nazaj; imamo čez 100.000 ujetnikov in zaplenili smo nepregledno množino topov, orožja, municijskih voz. Tudi vojne blagajne z velikimi vsotami ruskih rubljev smo odvzeli bežečemu ali ujetemu sovražniku. — Toda naj preidem na posameznosti, ki morejo bolj kot take splošne opazke nuditi vpogled v vojno življenje vojakov, pa tudi na bedo in nesrečo dežele, v kateri so gospodarile surove sovražne čete.

V četrtek 11. avgusta sem zapustil z divizijskim štabom garnizijo v Allensteinu. Bil je vroč dan. S skrbnimi pogledi nam je sledilo prebivalstvo; stotine prebivalcev, večidel sorodniki odhajajočih, so nas spremljale do predmestja. Tam zunaj so bile čete brzobjavnih in telefonskih oddelkov pridno na delu, da napravijo telefonske postaje, ki naj zvežejo zadaj ostalo generalno poveljstvo s posameznimi četami.

V Wartenburgu smo dobili prvo stanovanje. Tisti dan po našem dohodu sta se priglasila še dva para k vojni poroki. Potem sem imel v velikj župni cerkvi službo božjo, kakor sem jo imel dan za dnem pred odhodom v Allensteinu: sv. mašo, pri kateri je svirala vojaška godba; mogočno so odmevale pesmi nemške pete maše »Tukaj leži pred Tvojim Veličastvom«. Po pridigi sem dal vesoljno odvezo in začel deliti sv. obhajilo. Okrog 600 vrlih vojakov je pristopilo k mizi Gospodovi. Med njimi, kakor preprosti vojaki, en major in drugi častniki. Nenavadna svečanost je objemala vse obraze. Zavedali so se strašne resnosti prihodnjih dni. Koliko izmed njih, ki so tamkaj klečali pred menoj, jih je danes že v večnosti, njih telesa pa leže v vojaških

grobovih pri Hohensteinu, kjer so gotovo v petdnevni bojih potrebovali moč, ki so jo prejeli pri sv. obhajilu. Presenetljivo lepo so se te svečanosti udeležili tudi skoraj vsi civilni prebivalci. Zdi se mi, da vzbuja v človeških srcih tako razpoloženje negotovost za vsak slučaj zelo resne prihodnosti. — Iz Wartenburga so bile čete, ki so vedno sledile premikanju sovražnika, v dni dolgih, skrajno mučnih in utrudljivih pohodih metane sem in tja. Mi smo jim sledili na konjih ali na vozovih po peščenih, prašnih poljskih in gozdnih potih, da smo tako prepuščali malo dobrih cest Vzhodne Pruske prostih za aktivno armado.

Preden je bil pohod čet končan, kar je imelo za posledico vedno nepričakovane premaknitve posameznih polkov in vedna nova pohodna povelja za štab, so bile stavljen velike zahteve na častnike, uradnike in moštvo. Jaz n. pr. sem bil od 1. ure ponoči do 11. ure ponoči nepretrgoma na pohodu. Pri tem na redno preskrbo z živili ni mogoče misliti. Vesel je človek, ako ima kos kruha, malo čokolade ali sadja. Ako se dobi tu ali tam še čašico kave, potem je človek prazniško razpoložen. Podnevi je vroče, in prah se vsede za prst na debelo na uniformo in obraz. Velik užitek je, ako se dobi tuptam sveža voda, da se more očistiti obraz in roke. Pri tem se mora naravno najprvo misliti na svoje konje, ki morajo na takih pohodih prestati prav take napore kot ljudje. Moja dva služabnika sta bila po nekaj dni pohodov semintja brez nočnega počitka in brez zadostne hrane tako zmučena, da sem ju moral pri nekem kratkem odpočitku z vso energijo prisiliti, da sta oskrbela konje. Navadno se trudni fantje takoj vležejo in zaspe. Ponoči je zvezdnato svetlo in lepo, ampak občutno mrzlo. Na utrjenih postojankah naših čet spuščajo svetle krogle v zrak, da se ubranijo presenetljivih napadov sovražnih patrolj. V Ortelsburgu smo imeli en dan mir, kar sem porabil v to, da sem obiskal vojake, ki so bili ranjeni v obmejnih bojih. Med njimi je bil dragonec našega polka iz Allensteina. Pri neki pozivedovalni ježi je dobil pri Chorzellenu v Rusiji strašen udarec s sabljo na glavo. Tam je obležal, prebivalci vasi pa so skrbeli zanj. Ko so ruske čete zapustile Chor-

zellen, so hiteli ljudje iz vasi, ki so govorili poljsko in bili katoličani, čez mejo, poiskali tamkaj nemške dragonce, ki so svojega ranjenega tovariša spravili v Ortelsburg. Taki dokazi prijaznosti od strani ruskih podanikov katoliške vere nasproti našim četam so se pogosto dogajali. Ruski prebivalci ob meji so se bali svojih lastnih vojakov, predvsem kozakov, bolj kot naših ljudi, ki jim niso ničesar jemali, nič žalega storili in vse plačali, kar so prejeli. V bolnišnici sem govoril tudi z ruskimi ranjenci, ki so mi izjavili, da niso vedeli, da gredo v vojsko; tudi niso vedeli proti komu in zakaj se bore. Številne ruske čete so dne 20. avgusta tako Ortelsburg ogrožale, da smo morali ponoči mesto zapustiti. Kmalu je padlo v ruske roke, prebivalstvo pa je s svojimi premičnimi vrednostmi bežalo proti zahodu in severu.

Medtem so dobile naše čete ojačenja. Naše vrhovno armadno vodstvo je spoznalo rusko namero, prodreti na črti med Ortelsburgom — Neidenburgom — Hohensteinom — Gilgenburgom v Vzhodno in Zahodno Prusko. V brzih pohodih so se začele pomikati nemške armadne čete, da bi čim preje ustavile sovražnika in ga prisilile k bitki. V noči od sobote 22. avgusta na nedeljo 23. avgusta sem prenočil pri katoliškem župniku v Hohensteinu. Begunci iz Neidenburga so poročali, kako so kozaki udrli v to prijazno mesto z lepim, starim gradom, in o grozovitostih te poldivje, poživinjene roparske drhali, katere obstoj je sramota za kulturno državo. V Neidenburgu sta edina dva vojaka, ki sta stražila pred gradom, streljala na prihajajoče kozake. Nato so začeli Rusi streljati na okna, ustrelili vse, kar jim je prišlo pred oči, opustošili in ravnali z ženami in otroki živinsko krvoločno. Potem so pa lepo mesto zažgali. Ko sem videl na cesti Hohenstein—Neidenburg črni, debeli dim na nebesnem svodu, se mi je zdel kot tožeči klic po pomoči v strašni tiski. Na zahodu je zahajalo sonce in gledalo vse opustošenje, gledalo v ognju umirajoče mesto. Toda sonce je kot božje oko, ki meče kazniv, maščevalni pogled na ruske čete. Že je Večni, ki ima v svojih rokah usodo ljudi in ljudstev, pri maščevalnem delu; naši težki topovi grme čez Neidenburg, da se trese zemlja. Mesto Hohenstein je, raz-

umljivo, najhuje razburjeno, ker vsi prebivalci so v skrbi za njih lastnino in življenje. Kako opravičena je bila ta skrb, to je spoznalo prijazno mesto že naslednji dan. V ponedeljek 24. avgusta se je zavlekla bitka proti Hohenstein—Grieslinen. Mi smo se morali umakniti premoči petih armadnih zborov in smo željno pričakovali ojačenja. Že v soboto so se divizijske čete pomaknile v njih postojanke in so ostale bojujoč se tam v nedeljo in ponedeljek brez hrane.

Nekateri oddelki čet so trpeli strašne izgube; lovski bataljon iz Bischofsburga, polka Allenstein in Lyck in nekaj domobranskih polkov so pokazali čudeže junštva, toda močno so trpeli. Proti večeru tistega dne sem jezdil nazaj v Hohenstein, da obiščem ranjence. Pred mestom sem naletel na bataljon Allensteincev, ki so se vlegli, iz boja prišedši, za neki skedenj k odmoru. Kako so izgledali ubogi, dobri vojaki! Pokriti so bili z blatom in prahom, obrazi niso bili za spoznati, napol mrtvi so bili. Vsem sem se v imenu božjem zahvalil, da so se tako zvesto in neustrašeno kot orodje v božjih rokah borili. In zopet se je zasvetil nov pogum iz utrujenih oči. Da, padla je marsikatera zbadljivka o slabem streljanju ali strahopetnosti Rusov; nekateri so zopet že snažili svoje puške, ki so bile vse zamazane, ker kmalu bo treba zopet nad sovražnika; drugi so pisali hitro vojne dopisnice svojim ljubim doma in jim sporočili, da jih je Bog obvaroval; večina pa jih je spala. Takrat je prišel k meni mlad častnik. Prvič v življenju je doživel strahoto vojne, je videl pasti mnogo častnikov in stotine moštva, — to ga je globoko pretreslo in mu predočilo hipno in strašno bližino smrti. »Gospod župnik, ali bi se mogel tukaj naglo spovedati?« je vprašal ponižno. V izrazu njegovih oči, v glasu njegovih besedi sem spoznal sveto voljo vernega srca, ki noče pustiti svojega življenja v boju, da se ne bi prej še enkrat spravil z Bogom.

Mesto Hohenstein, v katero sem prišel potem, je bilo zapuščeno od vseh prebivalcev; samo iz boja prihajajoče nemške čete so hodile po ulicah. Srce mi je krvavelo, ko sem gledal majhni ostanek hrabrih domobranskih mož domobranskega polka. Zibajoč, šepajoč, polmrtvi so se vračali.

Košček kruha, sveže vode, prostora za počitek, vse to so iskali, toda vrata hiš so bila zaprta, kar je ostalo še v mestu hrane, so pobrali oni srečni, ki so prišli preje.

Že pa so se bližali od vseh strani vozovi s proviantom, da bi potolažili potrebo. Iznova so se pomikale sveže ruske čete proti našim, od bojov že utrujenim vojakom. Takrat pa nam je prišla pomoč, posebno težka artiljerija, ki je posegla v boj uničujoče, noseč tisočero smrt. Celi polki ruskih čet so bili pokošeni. Moral sem seveda Hohenstein zopet zapustiti, ki je postal vojno pozorišče in bil vsled tega razstreljen v kup razvalin. Ponoči ob 11. uri sem prišel v Tannenberg. Moj protestantovski tovariš, neki štabni zdravnik in jaz smo prenočili v nekem skladišču za krste, kjer je še ležala naokoli razna obleka za mrličje. Ko smo se pokrepčali s konzervami in kavo, katero smo si sami skuhalih, smo se ob polnoči vlegli na slamnato ležišče. Ob 1. uri so nas že ven izbobnali: naše stanovanje je bilo ogroženo, zato je potreben takojšen odhod. Proti severu je vodila mrzla ponočna voznja. Artiljerija s svojimi municijskimi vozovi se je podila mimo nas. Poleg nas po poljih pa so korakale čete infanterije. V Steffenwaldu smo ob 4. uri zjutraj počivali v neki borni kmečki hiši. Komaj smo bili tamkaj, se je že spustilo pol regimenta domobrancev na dvorišče naše hišice kot roječe čebele. V hipu so izpraznili vodnjak, da so dobili vodo za vse. Kar je bilo dobiti kruha, mleka, jajc, sadja, je izginilo kot bi trenil. Kakšne žrtve prinesejo taki kmečki ljudje, na katerih posestva vpade danes prijatelj, jutri sovražnik in vzame brezobzirno vse, kar potrebuje v grenki vojskini potrebi. V tihi boli si je pustila lastnica vse vzeti, ne da bi vprašala, kje bo ona jutri vzela za svoje otroke. Njen mož je bil kot črnovojnik v vojski. Vprašala me je, če vem, kako gre domobrancem, pri katerih je njen mož. O Bog, predobro sem vedel, saj sem jih videl pri Hohensteinu vračati se iz boja — majhno število. Dal Bog, da bi bil med temi njen mož! — Nadaljeval sem svojo pot do gradu Reichenau na cesti Osterode—Hohenstein. Lastnika posestva so Nemci zaprli, ker je bil na sumu, da je ruski špion. Njegov lepi grad je bil premenjen v bolnišnico.

Lastni delavci aretiranege špiona so vso notranjost gradu popolnoma opustili. Hodilo se je samo po razbitem steklu, vsa okna, ogledala, vrata, podobe je bilo razbito. Po parfumiranih pismih, ki so ležala raztresena po sobah žene lastnika gradu, so iskali vojaki »zanimivih« poročil. Bila je nepozabna, strašna noč, katero sem preživel med množico konj, bolnikov, ranjencev in umirajočih. Zgodaj drugo jutro, bilo je 29. avgusta, sem jezdil s svojim tovarišem po cesti proti Hohensteinu. Vroč dan je bil; prašno cesto so poživljali vozovi z ranjenimi vojaki in posamezne čete iz boja se vračajočih vojakov. Kmalu smo prišli do bojnege polja. V oddaljenosti 4 do 5 kilometrov smo videli, kako so udarjale granate; od časa do časa so začele zopet močno pokati puške, toda to vse je bil konec. Moja domišljija mi je že večkrat prej pričarala slike z bojnih poljan, toda to vse ni segalo do resnice. Obcestni jarki so bili prenapolnjeni s trupli mrtvih Rusov, ki so bila strašno razmesarjena. Odrngane glave, mrtvaški obrazi z znamenji grozote poslednjih bojov, oči navadno napol odprte, osteklenele, s strašnimi izrazi. Strašen pogled! V neki zasedi na nekem majhnem dvorišču je ležalo 45 ustreljenih, zaklanih, pobitih Rusov drug poleg drugega v smrtnem spanju; med njimi en major in en stotnik. Poleg majorja je ležala beležka, v kateri se je nahajala dopisnica, ki jo je pisal med bojem svoji ženi. Beležka, dopisnica in prsi — vse upanje tega sveta — je bilo prestreljeno. Vzel sem dopisnico, da jo odpošljem z nekaterimi pojasnilnimi besedami na naslovljenko. Pred Hohensteinom so bili vojaki zaposleni pri žalostnem delu zakopavanja mrličev. Pokop v navadnem pomenu besede se to zagrebovanje ne more imenovati. Izgovoril sem svoj blagoslov nad žalostnim krajem in hitel k ranjencem in umirajočim. Kratka molitev, odveza, potem pa — Bogu bodi priporočen ubogi človeški otrok. Od enega do drugega gre tako; večkrat sem mislil, da imam cele vrste mrličev pred seboj; pa se je tam premaknila roka, iztegnila noga, pa se je zaslislalo stokanje, kar je pričalo samo, da je smrt blizu.

Hitro k temu in onemu, tudi k Rusom, ki začetkoma boječe zakrivajo obraze,

pričakujoč smrtnega sunka, — tako so od lastnih ljudi navajeni delati nasproti našim ranjencem. Tisoči mrličev pokrivajo bojno polje, vroče solnce pa sveti na to strašno delo uničenja. Ko sem pozneje jezdil v goreči, napol uničeni Hohenstein, me je objelo globoko sočutje do mnogoštevilnih ljudi, ki so pred nekaj dnevi zapustili svoja domovja in hiše in ki bodo, ko se bodo vrnili, našli od vsega samo kadeče se kupe pepela.

III.

Lötzen, 19. septembra 1914.

Velespoštovani gospod profesor!

Upam, da ste moje drugo pismo, v katerem sem Vam popisal svoje poklicno delovanje do bitke pri Tannenberg-Hohensteinu od 23. do 29. avgusta, prejeli. Izročil sem je nekemu pismonoši, kateri naj bi je prenesel v Allenstein k vojni pošti. — Od bitke pri Tannenbergu, katere velikanski pomen se bo mogel šele pozneje presoditi, je naš armadni zbor dan na dan delal silne pohode proti severu, da bi zagrabil 6—7 armadnih zborov močnega sovražnika, ki je udrl pod poveljstvom Rennenkampfa globoko na vzhodno prusko ozemlje. Prvi, silni spopad je bil storjen pri Drengfurtu, kjer se je ruska armada zakopala v treh si sledečih vrstah. Ruskemu armadnemu poveljstvu se mora pripoznati, da zna ozemlje izvrstno izrabiti. Tudi ruska artiljerija deluje zelo dobro in doseže kmalu svoj cilj, ker je večjidel poučena od špionov o naših postojankah in premikanjih. Municija pa je splošno slaba in učinki ruske artiljerije niso posebni. Nasproti temu je bilo na bojnih poljih vedno opaziti strašne učinke naših granat, posebno pa izstrelav iz naših velikih poljskih topov. Pred temi težkimi granatami imajo Rusi nepopisen strah. Pri vsakem večjem boju je bilo opaziti, da je začel boj pojenjavati in se je pričelo umikanje, kakor hitro je naša težka artiljerija odprla usta in začela sipati pogubo med sovražne vrste. Pri Drengfurtu sem stal delj časa med streljajočimi težkimi havbicami, seveda z vato v ušesih, in sem opazoval inteligentno vodstvo streljanja. Baterije so stale skrite za nekim robom gore, opazujoči in pove-

ljuječi častniki pa so bili oddaljeni skoraj en kilometer od tam na nekem starem pokopališču za zeleno, jih krijočo mejo, odkoder so opazovali skozi daljnoglede premikanje sovražnika in učinke strelav. Od pokopališča do posameznih baterij je bil napeljan telefon. Vsak strel stane 50 mark, ena sama baterija pa je oddala eno popoldne 600 strelav! — Morda bi me, velespoštovani gospod profesor, vprašali, kakšno je moje delo kot duhovnika, če so naše čete na pohodu v boj, ali na odhodu iz boja, kakšne dolžnosti imam, kadar smo v stanovališčih, ali če imamo odmor; končno, kaj delam, ako potihne bojni dan proti večeru top za topom in se bojno polje prazni. O Bog, vsak čas je za duhovnika dovolj trdega in žalostnega dela. Že sami napori jezdenja! Marsikateri dan prejezdim 50 do 60 km, in pri tem imam pogosto za obed samo komisni kruh, nekoliko čokolade in požirek črne kave za pijačo; večkrat po več dni ne vidim postelje, si ne morem premeniti obleke in perila, moramo vedno naprej, da speljemo ali potrebno umaknitev ali pa sledimo sovražniku. Toda vse to se lahko pretrpi, ako se vé, zakaj se žrtvujemo, ako se vidi, da prinaša navadni vojak še večje, »sveto večje« žrtve. Na bojišču šele človek spozna, kaj in koliko more človek vzdržati; spozna se pa tudi nadvlada duha in moči volje nad telesom in njegovimi potrebščinami. Ravno med napornimi pohodi hodim rad velik del pota poleg vrst vojakov, ki me večinoma osebno poznajo iz garnizije ali pa od služb božjih, ki sem jih imel na vežbališču v Arys. Tam govorim z njimi ljubeznivo, večkrat tudi zabavno, tolažim preutrujene s tem, da jim pripovedujem, da moramo vpostaviti vse naše moči, da pridemo hitro in gotovo do zmagé in da odvrnemo še večje nesreče od domovine; opominjam jih, da moramo zaupati na Boga, rečem jim, da hodi naš Zveličar z nami in da nam stoji ob strani Vsemogočni. Le trdno držati, vojaki, — ne omagovati, — ne obupavati, Bog je z nami in našo pravično stvarjo. Če govorim tako dobrim, junaškim, vse prenesočim vojakom, potem se svetijo njih oči in tisto navdušenje, s katerim so šli v boj, vzplamti zopet med njimi. Spominjam se nedeljskega jutra (13. septembra), ko sem zgodaj zjutraj jezdil iz popolnoma

opustošenega Trakehna v Stallupönen. Tam sem srečal na potu naše dobre 73. artiljeriste. Zaklical sem jim veselo »dobro jutro« in imel pred njimi nedeljsko propoved, ki je obstajala samo iz nekaterih stavkov. »Ali veste, tovariši, da je danes nedelja?« — »Da, gospod župnik!« — »Potem ne pozabite zmoliti očenaša, mislite na ljubelega Boga, mislite, da bodete danes, ako pridete v boj, v božjih rokah, da ste varovani in blagoslovljeni in da bodete zmagoslavno in zdravi dokončali dan. Kajne?« — »Da, gospod župnik!« — »Bogu torej priporočeni, dragi prijatelji, Bog naj bo z vami in naj vas blagoslovi!« — Take kratke in preproste besede duhovnika učinkujejo včasih čudovito na vojaška srca. — Krasna naloga za vojaškega duhovnika obstoji tudi v tem, da tolaži navadno težko prizadeto prebivalstvo. Ako je bilo količkaj mogoče, sem imel v cerkvah, kjer sem maševal, po maši z dovoljenjem ondotnega civilnega duhovnika pridigo. Zbranim vernim, med katerimi je navadno mnogo vojakov, sem poudarjal, da morajo tudi doma ostali, posebno pa oni, ki so imeli sovražnika že v lastni deželi, videti v vsem božjo voljo. Velikansko je delo vojaškega duhovnika po bitki. Naj le na kratko opišem, kako je potekel en tak večer. Bilo je v petek, dne 16. septembra. Od 4. ure zjutraj smo bili na potu. Zasedovali smo namreč sovražnika; naša 37. divizija je naletela pri Kownem na sovražnika, ki je bil dobro zakopan, da krije umikajoče. Rus se bojuje z vso mogočo zvijačo in napada posebno rad iz zasede. Tako je ruska infanterija njene razmeroma lahke strojne puške poskrila med vrhove dreves na nekem gozdnem robu, medtem pa je najprvo v strelskih jarkih ob gozdu zakopana infanterija streljala na naše prodirajoče, smrtno izmučene čete. Ko so naši 146., 147. in 150. udrli končno na sovražno infanterijo v gozd, so bili obšuti visoko od gori z ognjem iz strojnih pušk. Žalostno posledico si je lahko misliti. Stotine mrtvih in ranjenih so kmalu pokrivalo bojno polje. K sreči ni bila daleč naša artiljerija, ki je začela tako obsipati gozd z granatami, da je vse, kar je le moglo, bežalo iz njega. Boj se je pomikal naprej, število ujetnikov je rastlo, — pri mrtvih in ranjenih so ostali zdravniki in

duhovnik. Mračni se, jesensko solnce je zašlo kot velika, krvavordeča krogla, na oblakih na zahodu leži zadnji rdeči žar; tam na vzhodu, kamor so bežali Rusi, sem pa naštel več kot 20 gorečih poslopij, ognjene baklje divjajoče roparske drhali, ki kaže svojo bojno nezmožnost v požiganju in opustošenju. To vse sem objel samo s kratkim pogledom, ker moral sem poklekati v jarke in razore, da sem pomagal ranjencem. Mnoge so prepeljali sanitetci že v sosednja poslopja, kjer imajo zdravniki polne roke dela. Hitro in površno se zavežejo rane in ranjence se položi na slamo drugega poleg drugega, kmalu so prostori prenapolnjeni, iz njih pa se sliši glasno in tiho ječanje. Katoličanom podeljujem sveto odvezo in sveto poslednje olje, izpregovorim jim kratke tolažilne besede. Protestantovski ranjenec zraven prosi: »Gospod župnik, molite tudi z menoj.« Neki ruski stotnik, ki leži poleg težko ranjenega katoličana, se neprestano prekrižava med tem ko molim jaz odvezno molitev. Tukaj se ne more nihče več zoperstavljeni čudoviti sili vere; tukaj najde vsako srce vero na usmiljeno božje ravnanje in išče in najde v tem tolažbe. Vsako zemeljsko upanje se razgubi v senci bližajoče se smrtne moči. Ko sem dovršil pri ranjencih svojo dolžnost, v kolikor mi je bilo to mogoče, smo šli v spremstvu nekega orožnika, nekaterih sanitetnih vojakov in nekaterih zaostalih, izmučenih vojakov iskat mrtvece, da jih še tisti večer pokopljemo. Neizrečeno žalostno delo! Medtem ko so ujeti Rusi pod staro bukvo na višini bojnega polja pod nadzorstvom naših vojakov kopali tri velike grobove, smo šli mi resni in žalostni na delo, da poiščemo mrličje. Vsakemu odvezamemo njegovo spoznavalno znamko; jaz si zapišem številko, polk in kompanijo. V žepu suknje se nahaja zapisnik z navedbo imen in domačih razmer. Marsikateri mož domobranec, za katerega morda molijo pravkar doma žena in otroci, leži že tukaj mrtev. Globoka, bridka žalost me prešine, ako čitam pisma, ki govore o pretekli sreči, ali o sreči, katero si je snival vojak za bodočnost; — vse mrtvo, žrtvovano za domovino.

V eni uri jih imamo skupaj 70; temna noč je, z voznimi svetilkami posvetimo na

Po bitki v Mazurih.

množico mrtvih, katere položimo potem, kakor so padli, drugega poleg drugega v velike grobove. Počasi vzhaja blede luna na vzhodu, kar je bilo ljudi v bližini, so tukaj zgoraj pri nas. Potem molim glasno za ljube, mrtve tovariše, vse oči so solzne. Tako stojimo moleči ob grobeh, ki bodo zaprli za stotine družin vsako upanje; med tem pa oni tovariši regimenta, katerim so sovražne krogle prizanesle, prodirajo naprej za sovražnikom.

Vzhodna Pruska je prosta ruskih požigalcev. Kako so ti tukaj gospodarili, to Vam opišem v prihodnjem pismu.

IV.

Czenstochowa, 24. septembra 1914.

Velespoštovani gospod profesor!

Iz Lötznä sem Vam pisal na dan mojega odhoda. Nisem pa mogel vsega tako obširno poročati, kakor bi to rad, ker sem imel službeno mnogo opravka. Do pozne noči so prihajali vojaki, ki so se želeli spovedati, poleg tega sem moral vse potrebno ukreniti, da je bil naložen moj oltar, preskrbljen moj voz in konji. Vse to med hudim deževnim nalivom. Sedaj je naša naloga v Vzhodni Pruski z božjo pomočjo temeljito in čez vse pričakovanje ugodno končana. Težka je bila ta naloga; treba je bilo z razmeroma maloštevilnimi močmi zaježiti velikansko valovanje ruske armade, ki se je razlivala po Vzhodni Pruski. Junaško so dovršile naše čete to nalogo, vedno trdno zaupajoč na Boga in na ženiialno vrhovno poveljstvo ekscelence pl. Hindenburga. Ko smo pri Stallupönenu zadnjič udarili in so Rusi v divjem begu drli čez mejo — general Rennenkampf in častniki odspredaj — so imele naše hlabre, preutrujene čete en dan počitka. To sem porabil, da sem se peljal v avtomobilu v štiri vojaške tabore, tam sem imel službo božjo, s katero sem poživil zopet duševne moči vojakov. — Sedaj se pričinja nov del vojske: treba bo sovražnika v njegovi lastni deželi napasti in premagati. Preden pa me objamejo novi vojni dogodki, bi Vam rad sporočil nekatere splošno zanimive podrobnosti iz bojnih dni v Vzhodni Pruski.

Ko je bila velika bitka pri Tannenberg—Hohenstein—Neidenburgu končana

in s tem uničena narevska armada, smo odšli hitro proti severu proti njemenski armadi, kateri je poveljeval Rennenkampf. V Wartenburgu, kjer smo imeli že enkrat začetkom vojske stanovališče, smo se za kratek čas ustavili. Medtem so bili Rusi tukaj in so povsod strahotno gospodarili. Gospod župnik Neumann mi je pripovedoval, da so ustrelili kozaki štiri mladeniče njegove občine, zato da ne bi postali nemški vojaki. Pri nadaljnjem pohodu sem obiskal za kratek čas gosp. župnika Brauna v Gr. Bösanu. Pri njem je bil nastanjen ruski generalni štab. Tukaj so se ruske čete brezhibno obnašale, morda z ozirom na to, da je bilo poveljstvo v župnišču. Ko so začele prihajati nepričakovano naše čete, so odhiteli častniki tako naglo, da niso imeli časa se niti posloviti in zahvaliti. Pustili so celo v župnišču svoje papirje in karte, katere je potem izročil župnik nemškemu poveljstvu. Kakor tukaj, je bilo povsod opaziti, da se upajo Rusi v boj samo, če se čutijo v številni premoči nasproti slabejšemu nasprotniku; ako so pa opazili, da smo jim po številu vsaj približno enaki, ali da prodirajo naše čete z zmagegotovim zaupanjem, potem je rastle rusko junaštvo kvadratično z oddaljenostjo od bojišča. Poseben strah je pripravljala Rusom naša težka artiljerija, katero je smatral neki ujeti ruski častnik za morilno orožje, ki je proti ljudskemu pravu. Tudi ruski bajoneti jih navdajajo z grozoto, dasi imajo sami na svojih puškah štirioglate bajonete, ki prizadevajo težke rane. Toda oni jih ne znajo tako rabiti kot naši musketirji, ki se približajo sovražniku 60 do 80 metrov, poskočijo iz svojih kritij in se spuste s hurá-klici na sovražnika. V tem trenutku poskočijo Rusi iz njih strelskih jarkov, pomečejo puške proč, vzdignejo visoko roke, razgalijo prsi in prosijo milo, da naj se jih ujame. Naj Vam sporočim še kratko dogodbico iz boja pri Hohensteinu. Poročnik Grabowski iz Allensteina, službujoč pri 147. polku (Lyck), je prodiral s 50 možmi svoje kompanije proti sovražni strelski črti, v kateri se je nahajalo 250 mož. Ko se je približal 60 metrov ruski črti, je poskočil poročnik Grabowski s svojimi ljudmi in naskočil s hurá-klici petkrat močnejšega sovražnika, ki je takoj odložil orožje in se dal ujeti. Za nekim

grmom skritega ruskega generala, nekega dobro rejenege, starejšega gospoda, je popisal sam vrli poročnik in mu vzel meč. Teh 50 nemških musketirjev je zadostovalo potem ravno za stražo 250 ruskim ujetnikom. — Posebna navada kozakov je bila, da so udirali v mirne kraje, ki so bili prosti nemških čet, tam so ropali in morili, streljali tudi iz zasede na nemške patrulje, nikdar pa se niso upali spustiti se v odprt boj. Po vojski bo ves kulturni svet edin v sodbi, da so kozaški regimenti madež v ruski armadi. Gospod župnik in poslanec Roman v Röseln, katerega sem na nadaljnji poti iz Gr. Bösana obiskal, mi je poročal, da so kozaki v Santhoppenu ustrelili častitljivega katoliškega župnika Wernerja z 20 njegovimi župljani vred. Grozovitosti nad ženami in dekletki, katere popisati se pero upira, so se zgodile v obilni meri, kakor so izjavili zanesljivi možje, med njimi mnogi katoliški duhovniki. Ko je gospod župnik Roman govoril z nekim višjim ruskim častnikom, ki je znal nemški, in mu očital požiganje in druge grozovitosti, katere so izvršili ruski vojaki nad živiljenjem in imovino ljudi, ki se vojske niso udeleževali, mu je ta častnik v polnem prepričanju odgovoril isto, kar mi je rekel pozneje neki ujeti ruski oberst: »Krivda nad tem zadene nemške vojake, kajti vsem ruskim vojakom je znano, da so nemški vojaki oropali v vsej Rusko-Poljski mnogo češčeno in zelo obiskovano Mater božjo v Czenstochowi, in da so nemški častniki v cerkvi plesali.« Vojskina usoda me je pripeljala ravno v Czenstochowo. Danes zjutraj sem maševal na oltarju milostljive Matere božje in se potem dolgo razgovarjal s patrom Romualdom. Tako sem se mogel s tem, kar sem sam videl in kar mi je pripovedoval pater Romuald, prepričati, da ni niti trohice resnice na pripovedovanju, katero je razkačilo strogo verne, stupidne navadne vojake, da so morili in požigali po nemškem ozemlju. Pater Romuald mi je izjavil, da so se vsi nemški vojaki, tudi oni protestantskega veroizpovedanja, v cerkvi dostojno in pobožno obnašali.

Take laži so se morale izmisliti, da se je umoril v preprostih, neomikanih ruskih vojakih čut za pravičnost in da se jih je na ta način napravilo podobne hunskim

bandam. Nemoško mi je popisati vse trpljenje, katero sem videl dan za dnem na ozemlju Vzhodne Pruske, kjer so gospodarili Rusi. Ne vem, ali sem Vam že sporočil, da sem dne 11. septembra zvečer na višini pri Kawarevu, ko sem stal ob grobu 85 padlih nemških vojakov, videl pred seboj vzhodno čez 20 poslopij v plamenu. Zato smo bili tudi povsod, kjer so se Rusi pred nami umikali, v najtežjem položaju. Ljudje so zbežali, cele vase, velika posestva so ležala požgana in upustošena pred nami in so morala biti naša zasilna stanovanja. Nikjer nismo mogli kaj dobiti. Škoda za Vzhodno Prusko je nepreračunljiva. Pri tem je treba pomisliti, da so izgubljene vrednote, katerih se ne dá nadomestiti: stare slike, rodbinski predmeti, vsa domača sreča za mnoge tisoče. Jokaje so me izpraševali ljudje, ki so vse izgubili, ki imajo sinove v vojski, kje so vendar bili tedaj naši vojaki, ko so udrli v deželo moskali. Seveda, vojska na dve strani pojasni mnogo! — Naše tukajšnje vojno delovanje smo pričeli včeraj, kakor je prav, s svečano službo božjo. Prošt in kanonik Fulmann mi je prepustil za moje katoliške vojake novo zidano, krasno gotiško cerkev, ki je posvečena sv. Družini. Protestantovski vojaki so obhajali svojo službo božjo v pravtako novi evangelski cerkvi. Ob 9. uri so prišli naši vojaki in se postavili pred cerkvijo, občudovani od mestnih prebivalcev, kateri so se nad pohodom katoliških vojakov v cerkev zelo razveselili. Mesto je večjidel katoliško. Potem sem povedal vojakom, da jim bom med pridigo po vzbujenem kesanju in žalostjo nad grehi podelil odvezo in sem jih vprašal, kdo bi hotel pristopiti k mizi Gospodovi. Vsi brez izjeme so dvignili roke; bilo je krog 1000 mož. V pridigi sem opozoril na to, kaj da je Bog po nas storil v Vzhodni Pruski, in sem jih vzbudil, da se mu zahvalimo. Sedaj je bojno polje zamenjano in pred nami stoje novi boji. Smrtne nevarnosti preže iznova na nas. Zato napravimo našo oporoko in razdelimo naše vrednosti: Naše duše — ljubemu Bogu; naše telesne moči in zvestobo — kralju in cesarju; naše trude in dela — domovini. Ko je mojih tisoč vojakov sprejelo sveto obhajilo, sem vedel, da bo šla sveta družina nemških vojakov pod varstvom ne-

beške sv. Družine v boj in k zmagi. Bog daj kmalu!

V.

Radom, 8. oktobra 1914.

Velespoštovani gospod profesor!

O velikih bojnih dogodkih Vam topot ne morem poročati. Odkar smo zapustili Czenstochowo, odkjer sem Vam zadnjič pisal, smo napravili velike in zelo naporene pohode skozi Rusko-Poljsko, da bi zvabili rusko armado na bojni ples ob Visli, tam, kjer meji Galicija na Rusko, in s tem oprostil avstrijsko armado nekaterih ruskih armadnih zborov. Vabilo se nam je posrečilo tako, da so Rusi odgovorili s hitrim begom čez Vislo. Sedaj je v Czenstochowi in Kielcach vpeljana nemška uprava in prihodnje dni bodo tudi v Radomu, ki šteje okoli 80.000 prebivalcev, Rusom iz rok odpadle vajeti sprejete v nemške roke.

To pomanjkanje vojnih dogodkov pa odvaga množica zanimivih doživljajev na rusko-poljskem ozemlju, skozi katero smo šli. Odkar smo zapustili Czenstochowo (odhod v petek, dne 25. septembra), do danes, sem prenočil vsak dan v drugem kraju in prejezdil dnevno po 30—40 kilometrov. Iz tega razvidite, da smo bili v zadnjih 14 dneh mnogo semintja premetavani, in sicer v vseh smereh, kakor se je sovražnik premikal, o čemer so nam vedno poročali zrakoplovci. Najčešče sem stanoval pri katoliških duhovnikih, ki so me vsi prijazno sprejeli, četudi je izprva bila moja bojna siva uniforma zoprna. Socialni položaj teh duhovnikov je skoz in skoz žalosten. Že po poljski vstaji leta 1830. so bili dotedaj sijajni dohodki znižani; stare ustanove iz časa sijaja poljskega kraljestva je ruska vlada proglasila za svojo last, samostani in druge cerkvene naprave so bile zatrte in tako osebna svoboda kot tudi cerkveno življenje zelo občutno omejeno.

Se slabše posledice je imela revolucija l. 1863. Škofje so bili poslani v prognanstvo, cerkvena posestva proglašena za vladno last, vsako svobodno gibanje katoliške Cerkve pa je bilo od države zatrto.

Posebno so mi ostala v spominu tozadevna pripovedovanja nekega starega duhovnika v Szydłowieu, pri katerem sem

ostal en dan. Pohvalil sem njegovo staro, krasno cerkev iz 15. stoletja z dragocenimi oltarnimi slikami, z umetniško lepo izdelano arhitekturo in dragocenimi parametri. Izrekel sem svoje obžalovanje, da vse to lepo sedaj tako propada. Pojasnil mi je to zadevo s tem, da mi je orisal nasilno gospodstvo ruskih uradnikov. Niti župniki, niti cerkvene občine nimajo na razpolago sredstev, da bi ohranili starodavne spominke iz najsijajnejših časov Velike Poljske. Pobožno in cerkveno zelo strogo vzgojeno ljudstvo sedanosti je pa tako obubožano, da pri vsej svoji darežljivosti nima nikakih sredstev za ohranitev cerkvâ. Materijelna in duševna moč poljskega ljudstva je bila od Rusije sistematično ubita. K temu pride še to, da podi Rusija vse Žide čez mejo na Poljsko, da tako v večini mest odvagajo številno Židi domače ljudstvo. Žid nima tukaj samo vse trgovine v svojih rokah, temveč tudi obrt, tako da smo morali vse, kar smo potrebovali, kupovati samo od Židov. Ubožnemu gospodarskemu življenju ljudstva odgovarja tudi pomanjkanje duševne izobrazbe. Po deželi ni šol. Tudi duhovniki morejo za duševno izobrazbo le malo storiti, ker njih vpliv na ljudstvo, posebno na mladino, je majhen. Država nadzoruje celo nedeljske pridige duhovnikov. Gorje župniku, ki bi se drznil govoriti o trpljenju njegove cerkve, o žalostnih razmerah cerkvenega življenja, ali celo o potrebi izobrazbe. Ta je gotov, da bo prognan. Cel osebna prostost duhovnikov je skrcena na minimum. Noben župnik ne sme zapustiti svoje fare, noben škof svoje škofije brez dovoljenja ruske vlade. Škofijska in župnijska posvetovanja so strogo prepovedana. Tako je brezobzirna ruska državna oblast popolnoma ubila veliko moč skupnega dela duhovnikov za gospodarsko in duševno povzdigo ljudstva na Poljskem. Za zmanjšanje socialnega trpljenja ne more duhovnik ničesar storiti; on sam je slabo plačan, socialna družva so pa strogo prepovedana. Plača večine župnikov znaša letno 300 rubljev, prvovrstne župnije prinašajo letnih 500 rubljev. Vsi duhovniki so navdušeni za misel zopetnega oživljenja starega poljskega kraljestva.

Kdo jim more zameriti, da v žalostnih razmerah njih življenja goje zaprto v srcih

veliko upanje na boljše, srečnejšo bodočnost. To so upanja, katera ljubijo, za katerih izpolnitev prosijo vsak dan Boga.

»Čudež božji je, da živi tako živo v naših srcih staro poljsko kraljestvo,« mi je rekel neki mlad duhovnik v sentimentalnem navdušenju.

Kdo vé, če ne bo božja previdnost ubogemu poljskemu ljudstvu po tako bridko občutenih vojskinih dneh izpolnila staro, tiho in veliko upanje na politično in versko samostojnost!

V zbornem povelju našega armadnega zbora je bilo zapovedano četam, da moramo smatrati Poljake za prijatelje, če se bodo tudi oni nam kot prijatelji kazali in ne bodo nahujskani proti nam tako, da bi se spustili do grozodejstev. V resnici so vsi duhovniki (z izjemo enega samega!), s katerimi sem govoril, stavili svoje upanje na Nemčijo, in so nemške čete, navzlic strašnim žrtvam, ki jih mora doprinesiti ljudstvo, prijazno pozdravili. Žrtve so velike in pekoče! Poljaki v ruski armadi stoje svojim bratom, katere ljubijo in ki se nahajajo v avstrijski in nemški armadi, sovražno nasproti ter si pošiljajo drug drugemu smrtonosne krogle. To občuti ljudstvo kot posebno trdo usodo in joka radi tega grenke solze. In njih lastna, že samaposebi obubožana dežela je postala bojno pozorišče in s tem mesto revščine in največje potrebe. V mnoge kraje Poljske so sledili avstrijski, ruski, nemški vojaki drug drugemu. Kar so prvi pustili, so vzeli drugi, slušajoč zapovedi trde vojskine potrebe, kajti oskrba vojaštva je v vojskinem času nad vse. Oskrba z živili je zelo težavna, včasih skoraj nemogoča, ker so železniške zveze redke, ceste pa zelo slabe. Zato je treba »rekvirirati« živila. Kdor je vojsko izkusil, ta ve, kaj to pomeni. Mnogoteri župnik, h kateremu sem prišel na stanovanje, mi ni mogel ponuditi drugega, nego pozdrav »Pax tecum«. Toda tudi s tem smo bili zvečer, po celodnevem dežju na pohodu, zadovoljni. Glavna stvar nam je bila streha nad glavo čez noč in pa čaša čaja, katerega so nam povsod radi ponudili. Nekaj dni nam je manjkalo celo komišnega kruha, našim konjem pa ovsu. V Nechanu sem hodil od hiše do hiše, da bi izprosil zase in za svojega strežaja kosček kruha. V župnišču sem dobil nekaj kruha

in nekaj posušenih češpelj. Prej sem rekel, da so ceste tukaj na Poljskem strašne. S tem pa sem povedal premalo. Sploh to niso ceste, temveč mlakuže, katere rabijo deloma potoki kot svoje struge; široki močvirnati jarki so to, v katere se pogrezajo konji do kolen; voz pa v dežju sploh ni mogoče spraviti naprej. Naš voz, tudi artiljerija in municijske kolone sploh niso vozili po cestah, temveč čez njive in travnike, kar je bilo na močvirnatem ozemlju zelo nevarno. Koliko konj je tukaj podleglo vsled naporov! Poleg vsega tega pa občutimo zelo bolešno, da nimamo nobene zveze z domovino. Že štirinajst dni nismo prejeli nobenih pisem ali časopisov. Samo najvažnejši vojni dogodki se nam sporoče telefonično od vrhovnega poveljstva.

Navzlic vsemu temu pa vlada med našimi ljudmi svež in vesel vojaški duh in pa zanesljivo upanje, da bomo to drugo bojno polje kmalu zapustili kot zmagovalci. Kakor sem čul, so napravili naši pohodi in pa beg Rusov na nevtralce v političnem oziru velik vtis. — Tukaj v Radomu je bežalo vse rusko prebivalstvo. V sredi mesta stoječa, bogato oskrbljena ruska cerkev stoji zapuščena in zaprta. Vsi duhovniki so zbežali. Na severozahodni strani mesta so imeli napravljene Rusi mojstrsko izpejlane utrdbe, ki so stale čez 50.000 rubljev. Par strelav iz nemških topov je pa vse to razdrlo. General, ki je bil mestni poveljnik, je izjavil gospodoma prelatu in proštu, v katerega hiši pišem te vrste, da zapušča utrdbe in beži le vsled tega, da ne bi nemška artiljerija s streli zažgala mesta. Kakšni oziri naenkrat proti doslej zatiranemu prebivalstvu! Jaz poznam pravi vzrok boljše — strah pred granatami in bajoneti...

VI.

Wiesbaden, 1. decembra 1914.

Velespoštovani gospod profesor!

To pismo bi Vam moral pisati iz Varšave, tako sem upal. Toda človek obrača, Bog pa preobrne. Vsled naporov v Rusko-Poljski sem zbolel in ležim sedaj že nekaj časa bolan v Wiesbadenu, upam pa, da mi bo mogoče podati se v nekaj tednih zopet na fronto.

Iz svojega vojnega dnevnika naj Vam poročam še sledeče, kar se je zgodilo v času od 10. oktobra pa do 1. novembra.

Naše čete so imele v tem času mnogo prestati vsled neugodnega vremena, dežja in ledeno mrzlih viharjev. Pri tem so bile na napornih pohodih po strašnih cestah, vedno za sovražnikom, katerega so potiskale neprestano z železno vztrajnostjo severno proti Varšavi. Nobena hvala ne bi bila v pravem zmislu besede velika dovolj za te junake. Častniki in moštvo so bili vedno eno srce in ena duša; vsi so tekmovali in vpostavljali svoje zadnje moči, da bi številno premočnega sovražnika porazili. Zgodilo se je marsikatero junaštvo, o katerem ne bo poročala nobena knjiga, za katero ve samo Bog in je bo poplačal, ker junaka pokriva že grob.

Radom smo zapustili dne 9. oktobra ter smo v nalive dežja korakali čez Bialobrzcy — Grojes do Tarcyna. Po mnenju nas vseh je bila Varšava naš cilj. Čimbolj smo se bližali glavnemu mestu Poljske, tembolj zapuščena so bila mesta in vasi. Ruska vlada je razširila med prebivalstvom strašne stvari o krvoločnosti Prusov in je ponekodi celo s silo prisilila ljudi, da so bežali. V nedeljo, dne 11. oktobra, bi tako rad opravil službo božjo v veliki, visoko ležeči cerkvi v Tarcynu, toda cerkev je bila zaklenjena, prošt in vsi duhovniki so zbežali v Varšavo. Za Tarcynom, vzhodno od Visle, pri Sulikowu in Gori Kalvariji se je kazalo, da se bo bila velika bitka. Do mesta so ležale naše čete v hitro napravljenih strelskih jarkih; ostro žvižganje svinčenk je sikalo tudi po ulicah mesteca. Vse hiše so bile prenapolnjene vojakov; srečen je bil, kdor je imel za čez noč streho nad svojo glavo; mnogo jih je moralo navzlic močnemu dežju prenočiti na prostem. Po mnogem iskanju je našel moj sluga še eno sobico za naju. Dve stari ženici sta sedeli, tresoč se strahu, ob strani prazne postelje. Ena, 84 let stara, je govorila dobro francoski; bila je svojčas vzgojiteljica. Glad in strah sta jima gledala iz oči. Prizadeval sem si, da bi ju pomiril s tem, da sem pokazal na križec, ki mi je visel na prsni in da sem jima povedal, da sem katoliški duhovnik. Toda siva uniforma je najbrže vzbudila pri njiju dvome nad resničnostjo mojih besedi. Zato si nisem več prizade-

val, da bi jima z besedami dokazal, da sem duhovnik, temveč hotel sem to storiti z dejanji: ponudil sem jima čašo kave, katero je skuhal moj sluga, dal sem jima kos komisnega kruha in nekaj čokolade, peljal sem ju od postelje k stari zofi, kjer sem jima pripravil ležišče za čez noč. Sedaj me je zadel hvaležni pogled nekdanje vzgojiteljice; svečano je dejala: »V resnici, Vi ste katoliški duhovnik.« Ko sem drugo jutro zapuščal hišo, sta obe jokali in me prosili, da naj kmalu zopet pridem. Jaz pa sem ju prosil, da naj povesta župniku, ko se bo vrnil, da je stanoval pri njima nemški katoliški duhovnik, ki se je zelo čudil njegovemu begu od svoje črede.

Pri Sulikowu, kamor sem prišel dne 12. oktobra ob 6. uri zvečer, sem naletel na poljski lazaret z ranjenci iz bojev tega in prejšnjih dni. Nekaj krog 250 mož. Ležali so v cerkvi, v župnišču, v šoli in gostilni tega zelo močvirnatega kraja. Pred cerkvijo sem stopil s konja in sem takoj v svoje veliko veselje zapazil župnika, ki si je dal opraviti krog ranjencev.

»Pax tibi, confrater,« sem mu zaklical in mu izrazil svoje veselje, da je med bojem vztrajal na svojem mestu. Zelo vzradoščen me je objel in poljubil. Pokazal mi je luknje, ki so jih napravile v zemljo poleg cerkve in župnišča nemške granate. Pri tem je iz srca zahvalil Boža, da je ostala cerkev nepoškodovana. Nato sva šla roko v roki krog posameznih ranjencev in podelila še tisti večer nekaterim umirajočim tolažila svete vere. Do skrajnosti utrujen sem se podal z župnikom in nekim zdravnikom k počitku v majhno sobico poleg prostora za operacije. Toda na počitek ni bilo misliti. Do pozne noči so pripeljavali ranjence, katerih ječanje in stokanje med zdravniško pomočjo in operacijami je učinkovalo, da smo na lastno utrujenost hitro pozabili. Kakor že pogosto v vojski sem imel tudi tukaj priliko, da sem občudoval neumorno, težko, žrtev polno, pa tudi uspehov bogato delavnost naših vojnih zdravnikov. Kako mnog izmed njih je pustil svoje življenje na bojnem polju med izpolnjevanjem svoje lepe, svete dolžnosti, da bi rešil življenje ranjencev.

Zgodaj zjutraj sva se podala z župnikom v cerkev, da bi opravila službo božjo za ranjence, ki so ležali po cerkvi na slami.

V svojem pripravljenem nagovoru sem prisil tudi nekatoliške ranjence, da naj s katoliškimi tovariši vred povzdignejo svoja srca in roke k Bogu. Pokazal sem na to, da je zvesta vojskina služba v nekem zmyslu božja služba. Pravi vojak gre v poslušnosti do Boga v boj za domovino in svojega kralja in je pripravljen, če je božja volja, za domovino krvaveti in umreti. Po nagovoru sem pristopil k oltarju in pel sveto mašo. Od slamnatih ležišč so odmevali glasovi ranjenih vojakov do oltarja in do prestola Vsegamogočnega: »Tukaj leži pred Tvojim veličastvom v prahu množica kristjanov.« Zastonj bi si prizadeval, ako bi hotel popisati, kakšni svečani občutki, kakšna pretresljiva pobožnost se je polastila vseh src; kako so misli svetega, notranjega miru odsevali z obrazov onih, ki so v resnici tukaj pred božjim Veličastvom ležali »v prahu« na slami. Bog, Kristus je bil vsem blizu, to mi je povedal vsak pogled, ki sem ga vržel izpred oltarja na pobožno, v molitev zatopljeno množico. Vsi katoličani so prejeli potem sveto obhajilo. Tako je zajemal krščanski vojak na bojnem polju po bitki, ranjen, prestreljen, novih moči in novega življenjskega poguma iz bogatega studenca božje milosti in ljubezni. Na tihem, od gozda obrobjenem pokopališču v Sulikowu leži sedem dobrih, nemških vojakov, ki so podlegli smrtnim ranam. V skupnem grobu leže. Zelo tesno mi je bilo pri srcu, ko sem jim posvetil poslovilni očenaš v imenu onih, ki so jim stali v življenju blizu in katerim ne bo nikdar dano, da bi kdaj o Vseh svetih obiskali ta dragi jim, daljni grob. Prišle so mi v spomin besede pesnika: »Kje boš enkrat, utrujen od potovanja — našel poslednji počitek? — Pod palmami na jugu? — Pod lipami ob Reni? — Morda kje v puščavi — pokopan od tuje roke? — Ali pa bom počival ob obrežju morja v pesku? — Povsod pa me bo obdajalo božje nebo — tukaj ali tam. — Kot mrtvaške luči pa bodo plavale nad menoj zvezde.«

Razne srčne občutke pa premağa hitro v vojski vojska sama s svojo surovo resničnostjo in s svojimi neprestanimi zahtevami, ki jih stavi na telesne moči vojakov. Dušeskrbni opravke z ranjenci v Sulikowu je povzročil, da sem ostal za marškolono svoje divizije, ki se je po dostavljenih mi

poročilih pomikala proti Iwangorodu. Ko sem se pripravil, da bi svoji diviziji hitro sledil, sem srečal vračajočega se bolnega častnika, ki mi je z gotovostjo pravil, da je po novih poveljih vrhovnega poveljstva šla moja divizija v severni smeri proti Varšavi. Pogled na zemljevid je kazal, da bi morale v tem slučaju priti nazaj večje čete po prometni cesti na levem bregu Visle, ki vodi čez Goro Kalvarijo. Tem sem se hotel pridružiti, zato sem jezdil proti temu mestecu, kjer se je moral nahajati tudi večji poljski lazaret, kakor mi je pravil župnik v Sulikowu. Pot me je vodila čez polje, kjer je bil prejšnje dni boj. Sedaj je vladal tukaj smrtni molk. Koščeni mož je imel bogato žetev. Celo gozdna drevesa, visokorastle, lepe breze so morale žrtvovati smrti svoja bela telesa in jesensko rumene glave, da so odrple ruski artiljeriji prosto polje za streljanje. Nobenega človeka nisem srečal. Pot v mesto me je vodila skozi žične ograje, v katere so si naši vojaki razsekali pota, in ob mojstrsko napravljenih strelskih jarkih. Kako hudo da je moral tukaj divjati boj, to so mi kazale luknje od granat v cesti in razdrti zidovi hiš. V židovsko sinagogo je udarila ena granata in je Žide, ki so se tja zatekli, deloma usmrtila, deloma pa težko ranila. Kleti župnišča in katoliška cerkev je bila polna boječih se žen in otrok, ki so jokali in molili. Župnik, star, častitljiv mož, me je prijazno sprejel, bil pa je očitno preseenečen nad mojim prihodom, kar se mi je pojasnilo šele zvečer. Nekaj kavalerijski častnik je prišel z nekaterimi jezdec v mestece Gora Kalvarija, da bi poizvedel, ali se nahaja v njem prijatelj ali sovražnik. V resnici pa sem tvoril jaz s svojim slugom celo »garnizijsko posadko«. Dobri župnik mi je pripoznal pozneje, da je bil v skrbah radi mene, ker ni bilo nobenih nemških čet več v mestecu. Obisk ranjencev v lazaretu me je presenetil, ker je bilo vse v ruskih rokah. Zdravniki, strežniki in okrog 400 ranjencev, vse je bilo rusko. Kakor mi je pripovedovala neka usmiljenka, se je nahajalo med ranjenci samo okrog 14 nemških vojakov. Ta usmiljenka me je peljala tudi k vrhovnemu zdravniku, kateremu sem se predstavil kot katoliški nemški duhovnik in ga prosil, da bi smel obiskati ranjene nemške vojaše, kar mi je z veliko ljubeznivostjo dovolil.

Pozneje sem skrbel za to, da so te nemške ranjence prevzeli v oskrbo in jih odpeljali v neki nemški poljski lazaret vojaki nemškega bataljona, ki je prišel opoldne v mesto.

Ko sem nekaj časa blodil po strašnih cestah, sem pozno zvečer naletel na čete moje divizije. Tem sem sledil. V petek, dne 16. oktobra, smo prišli na naše bojne postojanke pred Varšavo. Artiljerija in infanterija sta se zakopali, naši zrakoplovi pa so brenčali nad mestom in proti Visli. Od teh smo zvedeli, da ima Varšava v sebi neizmerne čete in da se pomikajo iz središča Rusije še zmerom nove čete v trdnjavsko ozemlje mesta. Poleg tega so spravili v Varšavo velikokalibrske obrežne topove, ki so nam dan na dan pošiljali pozdrave v obliki žvižgajočih granat. Očividno je bilo, da smo imeli pred seboj nepričakovano močno trdnjavo, številno več kot trikrat močnejšo armado, za hrbtom pa gospodarsko obubožano deželo brez naravnih ali gospodarskih opirališč. To ni bil prijeten položaj za našo armado. Četudi mi niso znani strateški vzroki, ki so vplivali na sklep našega vrhovnega armadnega vodstva, da smo se umaknili izpred Varšave, vendar se ne motim, ako domnevam, da jih je iskati v prej navedenih dejstvih. V popolnem miru in redu smo šli čez Pilico, medpotoma pa smo temeljito razdrli vse mostove in prometne ceste za nami. Kako malo strahu in skrbi smo imeli pred zasledujočim nas sovražnikom, naj priča nekaj zanimivih podrobnosti iz našega umikanja. V ruskih cesarskih gozdovih pri Duzwici so mogli nemški častniki postreliti nekaj krasnih jelenov. Med pohodom naših čet smo si zgradili v nedeljo, dne 15. oktobra, na krompirjevem polju oltar. Čete so se ustavile, se utaborile krog oltarja — meni je prišla misel na množice, ki so poslušale Jezusovo pridigo na gori. — Svečan mir in tihota, nedeljski mir je ležal na obrazih vseh, ko je maševal najprvo frančiškanski pater, nato pa sem imel jaz pridigo. Ko je utihnila pesem »Veliki Bog, mi Te hvalimo«, so se začele pomikati čete naprej. Prihajale pa so nove čete in se razvrstile okrog oltarja. Medtem ko so s krepkimi glasovi prepevali pesmi »Pričajuj moja duša, pričakuj Gospoda« in »Hočem Te ljubiti, moja Moč«, sem daroval jaz sveto mašo. Nekaj streliv iz ruskih topov nas ni niti najmanj

motilo. Po moji službi božji je govoril moj protestantovski tovariš v srce pretresujočih besedah o Jezusovi ljubezni, ki je dal svoje življenje za svoje. Ta ljubezen se pozna pri naših vojakih v tem, da žrtvujejo svoje življenje za brate. Skrbno smo vozili seboj tudi naše bolnike in ranjence. Korakal sem ob vozovih, spovedoval ranjence in jim delil sveto poslednje olje. Tako smo se umikali v miru in najlepšem redu do nemških obmejnih krajev, kjer naj bi se pripravili do novih pohodov z boljšim hrbtnim kritjem.

Zadnje dni meseca oktobra se je pojavilo prehlajenje pri meni v toliki meri, da nisem mogel ne jezdit in se ne voziti. Na zdravnikov nasvet sem se podal v Wiesbaden. Dal Bog, da bi se mogel kmalu vrniti k hrabrim našim vojakom na Rusko-Poljsko!

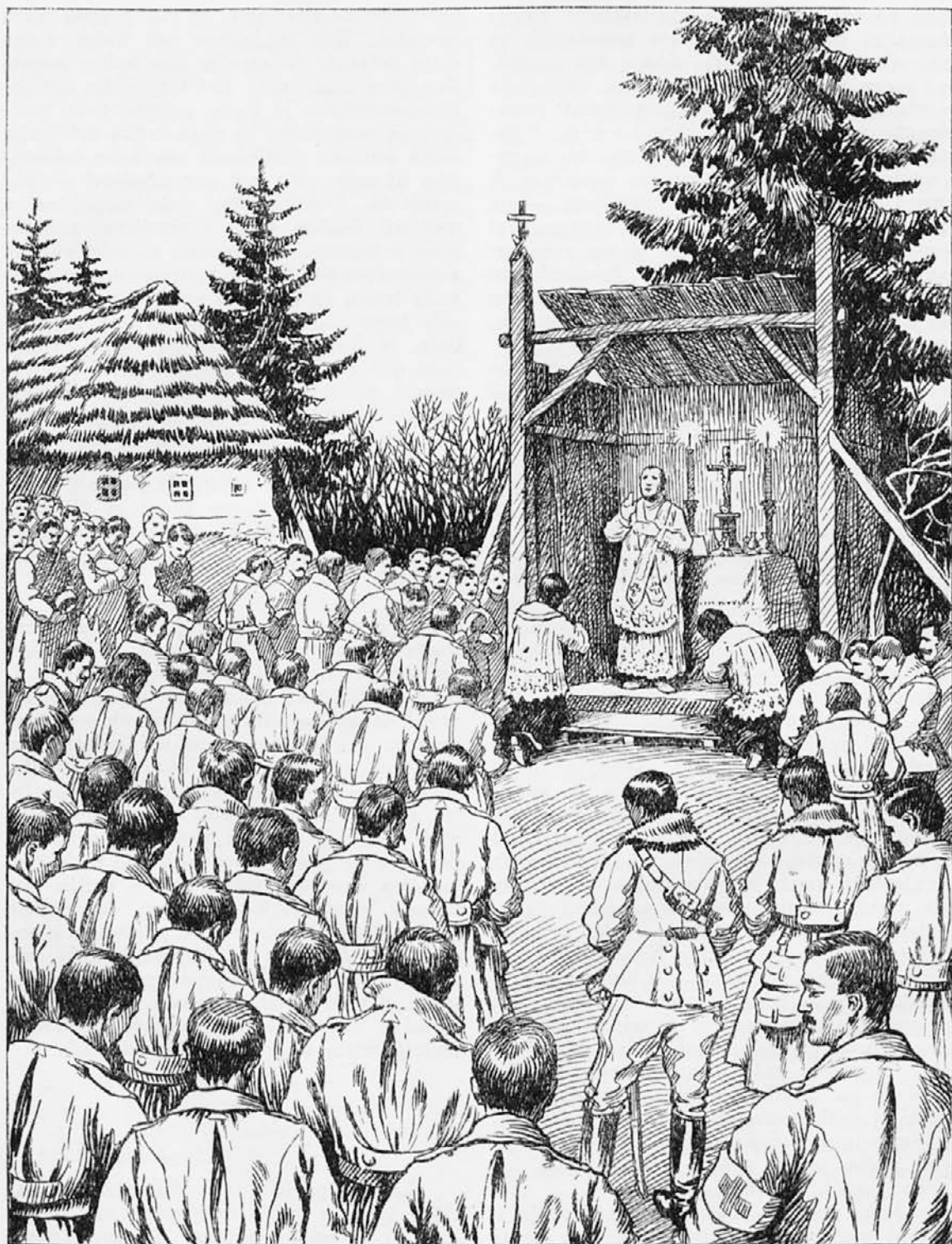
Poročila dr. Štefana Steinerja.

I.

Vrhovno armadno poveljstvo;

Vzhod, 12. oktobra 1914.

O nanovo začetih bojih med nemško in rusko armado, ki se odigravajo na severovzhodu, ob vzhodno-pruski meji, naj pripomnim sledeče: Takoj po Hindenburgovi zmagi nad Rennenkampfovo armado je bil pripravljen ofenzivni sunek na celi dolgi črti Njemen—Bobr, od Kowna do spodaj do Ossowieca. Navzlic neizmernim naporom, katere je imela Hindenburgova armada za seboj, se ji ni pustilo, da bi uživala vsaj za malo časa zasluženi odmor. Vrhovno vodstvo je vodila misel, da se ne sme pustiti premagani armadi niti trenutka, da bi se zbrala. Navzlic porazom pa se je posrečilo ruski narevski in vilnski armadi, da se je nanovo postavila in nadomestila izgube. To dejstvo je vpoštevanja vreden migljaj za prihodnost, da se ne sme posameznih zmag, čeprav so še tako velike, precenjevati, ker ni njih strateški pomen tolikega pomena, kot je bilo to pri zmagah pred desetletji, kjer so bili taki boji, kot je v njih podlegla narevska armada, odločilni za cel potek vojske. Pridobitve na tehničnih poljih so napravile

Sv. maša na prostem v Rusko-Poljski.

tudi na vojskinih poljih izpremembe; mnogi temeljni nazori se morajo premeniti, in marsikaj, kar je veljalo doslej kot dogma, se mora vreči med staro šaro. Šele cela vrsta zmag je strateškega pomena; posamezna zmagaja je samo člen v verigi. Vpoštovanje teh novih izkušenj nas bo obvarovalo pred precenjevanjem posameznih zmag in pred predčasnim veseljem — pa tudi pred marsikaterim razočaranjem. Pri pohodih na Rusko-Poljsko igrajo vremenske razmere največjo vlogo. Pomanjkanje stanovanj sili čete, da bivakirajo. Ceste se morejo rabiti samo ob suhem vremenu, po malo dneh dežja pa so za lahko artiljerijo težko, za težko pa popolnoma nerabljive. Po zmagi pri Allenburg—Gerdanen—Nordenburg — Angerburg so bile vremenske razmere za pohode na rusko ozemlje nenavadno ugodne. Vreme je bilo več dni jasno in suho, znane ruske ceste trde. Vreme kot nalašč za bivakiranje in za težko artiljerijo. Ta ugodna prilika se je izrabila, obstreljevanje se je pričelo z veliko srditostjo. Ko se je moralo vsled premenjenih razmer z velikim uspehom pričeto obstreljevanje Ossowicia opustiti, se je posrečilo naši artiljeriji, da je spravila vse topove, ne da bi le enega izgubila, na varno.

Rennenkampf je porabil priliko, da je popravil svojo izgubljeno slavo z nekaterimi cenimi lavorikami. Začel je svoje pohode proti ozemljem, katera so zapustili naši brez bojev, in je poročal o sijajnih zmagah v Petrograd. Te zmage pa je od trozveze odvisno časopisje takojmenovanih nevtralec razširjalo na dolgo in široko. Ta zmagoslavni pohod je pa začel takoj pojenjavati, kakor hitro je ruska armada naletela na nemške čete. Na nadolgo razprostrti fronti približno 170 km se je razvil ljut boj, ki traja deloma še danes. Boj se vodi na ruski strani z ofenzivno namero, zopet prodreti na ozemlje Vzhodne Pruske. Namere našega armadnega poveljstva so pa te, da se sreča z ofenzivnimi ruskimi sunki na ugodnih mestih, da se jim s tem pripravi ofenzivo kolikor mogoče izgub polno in da zopet prodira tedaj, ko bodo pripuščale razmere.

Naše poljske postojanke se vlečejo v skoraj vertikalni smeri od severa proti jugu. Bile so že davno prej skrbno pri-

pravljene na ugodnem, na lahko gričevnem ozemlju. Ker je namen teh bojev samo čisto defenziven, zato je dan tudi v naprej že način bojevanja. Z intenzivnim artiljerijskim ognjem je treba preprečevati prodiranje sovražnika in naša težka artiljerija mora pobijati prodiranje sovražne infanterije, ki pripravlja pot sovražnikov poljski artiljeriji. Porabil sem celo popoldne v najbližji bližini naše v središču postavljene artiljerije. Postojanke so bile izbrane z občudovanja vredno bistroumnostjo. Navzlic temu, da je ruska artiljerija preiskala celi teren in municijo naravnost zapravljala, je bila vsled ruskega ognja primorana ena sama naših poljskih artiljerij premeniti prostor, to pa ne da bi trpela kakšno škodo. Od ruske strani je artiljerija pripravljala potrebno za nočne infanterijske napade, kar se je ponavljalo tri noči. Naloga naše artiljerije pa je bila ta, da je držala celi teren prost in ga obsipala s krogli, da je s tem onemogočila približanje sovražni infanteriji do naših strelskih jarkov.

Po dosedanjih izkušnjah soditi, so nočni napadi posebno priljubljen način ruskega bojevanja. Njih učitelji so bili, kakor v mnogih drugih stvareh, Japonci, katerih artiljerijska premoč in nepričakovani nočni napadi so bili glavni vzrok ruskemu porazu. Zdi se, da je ruska infanterija za nočne napade dobro izšolana, toda manjka ji glavni pogoj za ta, veliko človeških žrtev zahtevajoča podjetja, namreč podvzetnosti. Tudi ji manjka zadostnih artiljerijskih priprav. Dosedanji boji so bili za nemško armado, vsled dobro kritih postojank, popolnoma brez izgub. Nasprotno pa je nekoliko prepozno se pojavljeni ofenzivni duh generala pl. Rennenkampa prizadjal ruski armadi zopet precejšnje izgube. Kmalu se bo pokazalo, da bo ruska ofenziva zlomljena ob hladnem, natančno premišljenem načrtu nemške armade.

II.

18. oktobra 1914.

Ko sem prvič v tej vojski prisostvoval bitki, bilo je pri Drengfurtu, sem dobil čisto svoje pojme o boju. Ob moji desni in levi so streljale težke havbice. Dve uri

sem takrat prisostvoval boju in sem mogel čisto natančno opazovati zadnji del zmage Hindenburga nad armado generala Rennenkampfa. Z artiljerijskim štabom sem stal na 154 m visokem Teufelsbergu, odkjer se je nudil sijajen pregled celega ozemlja.

Odzadaj na pobočju je ležalo staro pokopališče Drengfurta. Še pred dvema dnevoma so bile tamkaj ruske artiljerijske postojanke in božja njiva je bila razkopana od nemških granat. Razstreljeni, z mahom pokriti nagrobniki in skrivljeni železni križi so ležali naokrog, v sredi preklane breze in vrbe pa so kazale nasilje nemške artiljerijske municije.

Druža bitka, kateri sem prisostvoval, se je odigravala že na ruskih tleh. Bil je zopet artiljerijski boj. Šele par dni pozneje sem zvedel, da se je končal za nas zmagoslavno.

V pričakovanja polnem razpoloženju sem se peljal včeraj proti vzhodu. Bil je mrk jesenski dan. Moj načrt je bil, da poiščem neko infanterijsko divizijo v njeni strelski postojanki, da bom pričujoč pri infanterijskem boju. Gosta megla je pokrivala svinčeno vzhodno-prusko ozemlje. Proti vzhodu se je vila široka cesta. Počasi je šlo naprej, ker so dolge municijske in provijantne čete zapirale pot. Na pustem, deževnem ozemlju je ležalo toliko melanholije, da se je vse, kar se je tukaj po cesti premikalo, videlo kakor da se vleče v sanjah naprej v daljavo. Brez besedi. Kolik razloček je v zunanosti in v razpoloženju čet med lepim, solničnim jesenskim dnevom in današnjim! Kako važen faktor je v vojski vreme! Jesen je pač najslabši letni čas za čete. Zime se nam ni bati. Zima je suha, pred suho mrzloto se varovati pa ni težko. Ceste so trdo zmrznjene, tako da se vozovi po njih lahko premikajo.

Uro za uro, toda po blatni, prevoženi cesti je šlo le počasi naprej. Visoko na nebu je že stalo motno jesensko solnce. Podilo je meglo in mokroto, ko sem prišel končno na zadnjo črto fronte, tja, kjer so stale poljske peči, lazareti, trenske kolone in municijski vozovi. Moja pot je vodila po polju naprej čez travnike, njive, močvirje in majhne potoke. Končno sem prišel na neko višino in v kritju strelskega

jarka opazoval, kaj se godi pred menoj. Odmev strela je valovil do mojega ušesa, potem je postalo zopet tiho. Poslušal sem in čakal, pa je bilo in ostalo vse tiho; odmor je nastal v boju. Nameril sem svoje korake v strelski jarek, ki je ležal tam spredaj. Ker sem prišel »od zunaj«, so me sprejeli zelo ljubezljivo. To »od zunaj« je majhno vzhodnoprusko mestece, katerega prebivalci so zbežali pred Rusi, mestece pa se je izpremenilo v veliko vojašnico. Že več dni sem jedel samo konzerve, ker ni bilo v mestecu dobiti ne gostilne in ne hotela, spal sem v spalni vreči, ker nisem mogel dobiti postelje.

Navzlic temu sem bil v očeh teh v strelskih jarkih, ki menda niso imeli niti konzerv in katerih postelja je bila že tedne sem gola zemlja, mož, ki ve mnogo o svetovnih dogodkih. Da je Antwerpen padel, da prodira naš maršal naprej proti Varšavi s svojo armado in Avstrijci in še mnogo drugega, kar je bilo v deset, dvanajst dni starih časopisih, katere mi je prinesla vojna pošta. Dogodki, katere sem pripovedoval, so bili gotovo že davno zastareli, toda za te vrle, ki leže že tedne osamljeni v strelskih jarkih, so bili novi. Potem so mi začeli oni pripovedovati svoje novice. O težkih pohodih in krvavih bojih, o nočnih ruskih napadih in o težkem šrapnel-skem ognju. Je vedno ista povest, kateri daje samo okolica, o kateri se pripoveduje, nov ton in novo barvo. Jarek, v katerem se nahajam, je od nekega strelskega bataljona zasedena glavna postojanka. Vleče se nedaleč od ruske meje ob skrajnem robu nekega griča. Par sto metrov pred to postojanko leže močno zakopane predstraže. Tam čez, na nizki gričasti verigi, pa vidim skozi daljnogled ruske postojanke. Nasprotnik je oddaljen približno dva in pol kilometra. Zame je poseben užitek čutiti se tako blizu sovražnika in opazovati dogodke. Kakor v mravljšču se tam vse premika. Niti na naši, niti na nasprotni strani ne pade strel. Razdalje je veliko, na 2500 metrov se ne more sigurno streljati. Komaj 40 do 50 metrov pred nami se nahaja zakop poln lukenj od granat. Može so mi pripovedovali, da je včeraj ruska lahka baterija, ki je bila postavljena nekje na gričevju, pošiljala dve uri granate semkaj, ki pa so vse ostale v zakopu pred

nami, tako da ni bil zadet niti en mož. Tisti večer se je neka ruska patrulja približala do 100 metrov našim strelskim jarkom. Ravno ko se je hotela po uspelem ji poizvedovanju vrniti, so jo opazili naši in postrelili do zadnjega moža. Brez ozira na take majhne dogodke žive naši v strelskih jarkih udobno. Razen nekaj opazovalnih straž, ki opazujejo z nastavljenimi puškami iz strelskih jarkov, da se ne pripeti kakšno presenečenje, je zbrano vse drugo za jarki, kjer se kuha, poje in opravljajo druga dela. Odnosaji med moštvom in častniki so videti zelo dobri, veliko boljši, kot sem si to predstavljal, sodeč po razmerah v mirnem času. Med častniki je mnogo rezervistov, toda vidi se, da med takoimenovanimi »rezervnimi strici« in aktivnimi častniki ni razlike.

Nedaleč od tega jarka sem videl dve bateriji artiljerije, za baterijami pa mogočen mlin na veter. Kako neprilčno, sem si mislil, da zakopljejo ravno pred mlin dve bateriji. Mlin omogočuje sovražni artiljeriji, da dobi lahko v par minutah cilj za obstreljevanje. Obrnil sem korak proti bateriji. Oddaljena je bila od mene približno 2000 korakov. Toda čimbolj sem se približaval, tembolj se mi je zdela ta postojanka sumljiva. Vidim sicer topove v redu postavljene za kritjem v razdalji 30 in 50 m drug od drugega, toda pri njih ne vidim nobenih vojakov. Morda mrtva baterija?

Ni mi bilo treba dolgo mučiti misli o teh čudnih baterijah; v razdalji enega kilometra sem videl čisto natančno, da sta ti dve bateriji samo navidezno postavljeni. Toda skrbno lično je bila napravljena cela ta prevara. Za lafeto je bila stara dvokollesnica, za topovo cev pa debel hlod, položen čez voz tako, da je štrlel žugajoč čez kritje. Kakšna poročila so prinesli domov ruski zrakoplovci o močnih nemških artiljerijskih postojankah na teh in onih mestih... Jaz sam nisem niti sanjal, da bi mogla biti to prevara. Nazadnje je morda tudi mlin na veter, o katerem sem govoril prej, tudi taka Potemkinova vas. V resnici, mlin na veter je zgrajen iz desk. Kakšen razloček je to! Vse moderne iznajdbe tehnike se uporabljajo v tej vojski. Aeroplani, Zeppelin, ogromni topovi in strojne puške, poleg vseh teh rafiniranih priprav pa pre-

prosta vojskina zvijača naših pradedov! Toda glavna stvar je, da ta dediščina iz dobrih, starih časov vpliva.

Tekom nadaljnjegega časa mojega obiska na sprednji fronti sem bil deležen nekega posebnega dogodka. Dolg odrezek bojne črte je imela zaseden kavalerija v postojankah infanterije. Za kavalerista gotovo ni prijetno ležati v zemlji zakopan več dni, malo streljati, potem pa zopet v mučnem dolgočasu tamkaj ležati in čakati, da se radi izpremembe zopet malo strelja. To je nasprotno celemu značaju kavalerije, zato niso bili niti častniki, niti možje posebno zadovoljni, da se jih je tako porabilo. Neki ritmojster, ki je v globokem strelskem jarku použival svojo klobaso, je dal duška svojim neprijetnim občutkom s sledečimi besedami:

»Že cel teden sedim tukaj v tem umazanem jarku kot kakšen infanterist in moram čakati, da se Rusom zljubi povzdigniti nekoliko glave iz jarkov. Potem se pa začne streljanje! To vendar ni noben posej za kavalerista! Zakaj imamo sablje in konje, res ne vem! Toda temu so krivi Rusi, ki se nočejo postaviti. Ako vidi sovražni švadron samo šest naših kirasirjev pred seboj, potem beži, oni spredaj, mi pa za njimi. Pri vsem tem je pa to, da imajo dobre konje, da jih mi ne moremo doseči. To vendar ni vojska, da se niti v atako ne moremo spustiti!«

Ves obup očeta švadrona sem mogel dobro umeti. Da bi ga potolažil, sem izvlekel iz svoje suknje steklenico bordeauxvina. Mislim, da bo enkrat par tucatov Rusov mojemu jeznemu ritmojstru napravilo toliko otroškega veselja, kot ga je ta dar. »Vi mi hočete v resnici to podariti?« me je vprašal. Ko sem mu pritrdil, je stisnil dolgovratega otroka na prsi in ljubeznivo ogledoval etiketo. To je razumljivo, ako se pomisli, da dobivajo ti vojaki že tedne v grlo samo kalno vodo. Steklenica rdečega vina jim je dragocenost, četudi je iz sovražne dežele.

Solnce se je nagnilo proti zemlji, švadron je bil nadomeščen. Za gričem v kritju so bili osedlani konji. Ostro povelje: »Nanjel!« se je slišalo in iz infanterijske kompanije je nastal eskadron. V eni minuti se je premenilo zadržanje, vnanjost, občutki teh ljudi. Nekaj časa nas je vodila ista pot.

Na križišču cest pa so se oni obrnili na desno, jaz pa na levo.

»Na skorajšnje svidenje!« so mi klicali.

»Na svidenje!« sem jim odgovarjal.

Katerega izmed njih bom še kdaj videl?

Jutri, pojutrišnjem, ko se bo boj zopet začel, koliko jih bo še ostalo?

Ali bom še videl katerega kdaj?

III.

Z zadržujočo sapo je pričakoval svet poročil z bojišč v Galiciji in v Franciji, kjer se ima odločiti usoda Evrope. Severno bojišče, kjer se srečujeta vzhod in zahod, je postalo postransko bojišče. Toda tukaj na vzhodu se vodi navzlic pozabljivosti sveta junaški boj, katerega izid je za končni uspeh prav tako pomemben kot so boji v Franciji, Galiciji in v južni Rusko-Poljski. Vsa tri bojišča so medsebojno v organski zvezi in odločitve, kjerkoli bodo padle, ne morejo ostati brez vpliva na ostale fronte.

Ruske armade, katere so operirale proti Vzhodni Pruski, so po porazih narevske in vilnske armade vpeljale zopet ofenzivo proti Vzhodni Pruski. Že večkrat sem na to opozoril, da je bilo pričakovati takega postopanja od strani ruske armade, ker bodo ruski poveljniki poizkušali zaceiliti rane, ki so jim jih vsekali porazi pri Tannenbergu in v Mazurih.

Da bomo razumeli dogodke na vzhodni fronti, si moramo predočiti sledeče: Že od vsega začetka je bila ofenziva vodilna smer ruske armade, defenziva pa nemške armade. Takoj začetkoma smo videli ofenzivno namero ruske armade v tem, da je vrgla velike kavalerijske množice proti Vzhodni Pruski. Napadi kavalerije so bili premagani z razmeroma majhnimi silami tako na vzhodni in južni meji Vzhodne Pruske. S tem so bila dana prva izpričevala o nezmožnosti mnoge slavljene ruske kavalerije. Ofenzivnemu sunku kavalerije je sledil takoj nato pohod narevske armade od juža in vilnske od vzhoda. Zopet ste bili ruski armadi v ofenzivi, toda sedaj je bila zlomljena ofenziva narevske armade pri Tannenbergu, vilnske pa v mazurskih jezerih. Po teh dogodkih sta bili vlogi za nekaj časa zamenjani. Ruska ofenziva je bila zlomljena in obe armadi ste se zadržali nekaj časa,

da sta se reorganizirali, defenzivno v varstvo črte Njemen—Bobr—Nareva. To je provzročilo, da so prešli na nemški strani v ofenzivo. Nemške čete so zasedle en del okrajev Kowno in Suwalki in začele obstreljevati trdnjavo Ossowiec.

Medtem pa sta se ruski armadi reorganizirali. Izpopolnili sta se z artiljerijo in municijo in dobili novih čet. Že enkrat premagani armadi sta prešli zopet v ofenzivo. Približno dvanajst armadnih zborov je začelo zopet delovati. Iz Kowna proti Stal-lupönen—Schirwindt. Iz Olite proti Kalvarija—Wysztniecz. Iz Grodna proti Augustowu—Suwalki. Iz Lomza in Ossowieca proti Grujevo—Lyck.

Te ofenzivno prodirajoče čete so ustavile dobro utrjene nemške čete v bližini vzhodno-pruske meje. Kakor so že naznanila uradna poročila, je bilo rusko prodiranje na nekaterih mestih po zmagovitih bojih potisnjeno celo nazaj.

Zelo hud boj se je razvil posebno pri Marggrabowi in pri jezeru Oletzkøer, kjer se je posrečilo pregnati z uporabo vseh moči Ruse iz njih utrjenih postojank. Da bi prisostvoval tem bojem, sem se peljal iz svojega sedanjega bivališča k četam, ki so se borile na tem ozemlju.

— — — Vzhodno-pruska jesen kaže svoj najlepši obraz. Na brezoblačnem nebu svetli gorko solnce. Po štiriurni vožnji se pa začne slika preminjati. V ozračju se razprostira težak, dihmoreči duh po troh-nobi, požarih in smodnikovem dimu. Ta posebni duh je posebno znamenje vojske, povsod se obeša: na drevesa, po hišah, na mojo obleko. Ta duh me spremlja v moje sanje kot strah. Ob cesti leži ogrodje sežganega avtomobila; cesta je daleč naokrog preluknjana od granat. Kot pod čarovniško palico je izginilo prijazno ozemlje; nahajam se sredi vojske, sredi opustošenja, ki je povsod enako, pa povsod novo. Povsod leže trupla ubitih konj, ki že gnijejo, sesušena kri pa barva temno-rdeče rjavo zemljo. Na mnogih živalih se nahajajo še sedla, ker ni bilo še časa, da bi se kdo brigal za to. Kje je jezdec, ki so ga nesli v boj? Mnogokrat dá odgovor na tako vprašanje majhen, sveže nametan griček s preprostim križem, ali drevesno vejo, na kateri je obešena vojaška čepica.

Bilo je že temno, ko sem prišel v Marggrabow, kjer sem bil pri štabu excellence pl. Morgen a najprijazneje sprejet.

Pri kozarcu vina sem preživel nepozabno prijeten večer v družbi vojakov. Samoobsebi umljivo, da je bila vojska glavni predmet naših pogovorov. Pripovedovali so mi podrobnosti o njih bojih, zmagah in težavah, katere so morali prestatiti.

General pl. Morgen me je povabil, da sem prebil tisti in naslednji večer nekaj ur v njegovi družbi. Bili so to mirni večeri, dogodki na fronti so pripuščali odsotnost poveljujočega generala. Ekscelenca je pripovedoval zanimive podrobnosti o svojih bojih pri Lycku in pri Ratzkiju in o dogodkih v sedanjih bojih. Posebno zanimiva so bila njegova izvajanja o ruski armadi, katere vrline in moč cenil general v popolni meri.

Že zgodaj zjutraj prihodnjega dne me je vzbudilo iz spanja močno grmenje topov. Nad še ni bil svetel, gosta megla je ležala nad dolino, ko sem jo ubral po južni cesti Marggrabowe, da bi prišel do bojne črte. Še popolnoma sveže so bile sledi bojev, ki so se odigrali tukaj od 12. do 15. oktobra. Sedem kilometrov se moram voziti samo do Wielitzkena, toda teh par kilometrov je bilo za prodirajoče nemške čete težka, zmagoslavna in mrtvaška pot. Ozemlje je utrjeno od koraka do koraka. Strelski jarek se vleče za strelskim jarkom v razdalji 50 do 100 metrov. So cele majhne trdnjave, katere so si napravili Rusi na ugodno izbranem ozemlju. Vsak korak je bil izgubljen in je kazal namen, braniti vsako ped zemlje. Celo ozemlje kaže tudi sledove posebno hudih bojev. Kamor seže oko, je zemlja raztrgana od granat. Popolnoma razstreljene artiljerijske postojanke kažejo, da je opravila nemška artiljerija velik kos težkega dela. V kritjih vidim cele gruče pobitih konj, nešteto majhnih gričev pa priča, da je padlo mnogo bojevnikov. Koliko krvavega dela je stalo samo to, da so nemške čete prerezale vse žične ovire, ki so zabranjevale prodiranje. Tudi drevesa ob cesti kažejo sledove ljutih bojev. Šrapneli so oropali mogočne velikane njih kron, stoletna drevesa leže čez sredo preklana okoli. Municipija, obleka, puške, vreče za strelivo, čev-

lji, krvave cunje . . . Strašna slika razdejanja.

Prišel sem v Wielitzken. Bojni grom se je vedno bolj približeval. Ko sem pri vhodu v vas zapustil voz, je bučalo od vseh strani krog mene grmenje topov. Tukaj sem ravno tri kilometre za bojno črto; široka cesta napol sestreljene vasi je polna municijskih voz, bolniških transportov in bledih, tresočih se prebivalcev vasi. Že štiri dni divja boj krog te vasi in za vasjo. Skoraj polovica hiš je sestreljenih. Ker sem moral čakati poročila, katero smer naj uberem do fronte, sem stopil v neko iz same rdeče opeke zgrajeno hišo. V prvi sobi je granata preluknjala strop; potegnila je za seboj leseno tramovje in opeko, v tla pa je napravila široko luknjo, njeni drobci pa so razbili revno opravo. Iz druge sobe mi je udarjal mrliški duh. Vstopil sem in omahnil nazaj. Dva mrtva ruska vojaka sta ležala tam notri sredi neredno razmetane oprave z raztrganimi telesi. Eden je ležal na tleh, ki so bila posejana s perilom, obleko, kuhinjsko opravo, patronami itd. Njegovega obraza ni spoznati, eno nogo ima potegnjeno na prsi, v levi roki pa stiska krčevito kosček črnega kruha. Revez je ravno jedel, ko je udarila granata v hišo, ki je postala njegov grob. Drugi je imel v prsih zevajočo rano, uniforma je raztrgana, krog in krog njega je široka krvava luža, glavo ima naslonjeno na otroško zibel, eno roko pa ima vtaknjeno v vrč za vodo, ki nima dna.

Vrnil sem se raje nazaj na cesto. Kakšne strašne skrivnosti so se nahajale še v tej hiši? Zunaj sem obrisal čevlje ob travo. Kri se je na njih tako močno sesedla, da sem jo le s težavo spravil proč. Pred mesecem bi teh čevljev nikdar več ne obul. Sedaj pa? Čez eno uro bom pozabil, da se jih je držala človeška kri.

Ravno pelje mimo kmečki voz. Trije mrtvi nemški artiljeristi leže na njem na slami. Voznik, mlad poljski kmet, kadmirno iz svoje lesene pipe in vpraša brezbrizno staro poljsko kmetico, ki molze ob cestnem robu kravo: »Czy droga pro-wadziprzecz las?« (Ali vodi ta pot skozi gozd?) — »Tak,« odgovori ženica, »Jakiej broni?« (Kakšni vojaki so to?) — »Artylerzysty,« odgovori voznik, potegne močno iz pipe in pelje naprej proti gozdu

tako mirnodušno, počasi, da mi ta počasno se premikajoči voz vzbuja bol v srcu. Večjo bol kot grmenje topov, ki postaja vedno močnejše in pa močno pokanje infanterije ter enakomerni tak-tak strojnih pušk, ki prihaja od vzhoda. Nič ni bolj značilnega za današnji boj, kot to grmenje topov v moji bližini in pa ta stara ženica, ki molze svojo črno-belo marogasto kravo ob cesti, komaj dva kilometra od naših, ogenj bruhajočih baterij — tam na desni in levi pa umirajoči ljudje . . .

Ubral sem svojo pot proti Wilkassenu, kjer stoji v boju naša poljska artiljerija. Ozemlje se vzpenja vedno bolj v griče, tukaj so bile najmočnejše ruske postojanke. Kritja so napravljena korak za korakom, Med Wielitzkom in Wilkassenom sem videl na strmem pobočju nekega griča infanterijska kritja, napravljena v štiri nadstropja. Vse je izgledalo kot velika vas, vzdana v zemljo. Tako so bile morda zidane nekdanji vasi ljudi, ki so prebivali v podzemeljskih luknjah. Celo pobočje griča je gosto zasedeno, same majhne luknje, druga poleg druge, tako da izgleda vse kot sito. Skozi luknje vidim same majhne dupline, tla so posuta s slamo, nasproti pa mi udarja gorak zrak. So majhne luknje, v katere so se bili zakopali Rusi, toda dajale so izbornu varstvo proti šrapnelskemu ognju. Treba jih je bilo razdejati z granatami, da so se mogli pragnati iz njih Rusi. Ko sem v eno teh lukenj posvetil s svojo žepno svetilko, sem zagledal tamkaj ruskega vojaka, katerega je našla tamkaj smrt. Koliko mrličev je še skritih po teh luknjah, katerih ne bo nihče več našel. Nagibajoča se stena griča bo pokopala vse te luknje in vse, kar je v njih žalostnega skritega.

Nekaj sto korakov za na dolgo raztegnjeno vasjo pred menoj stojita dve nemški bateriji poljske artiljerije in obsipata ozemlje za gozdom Lycka, kamor se je postavila ruska artiljerija. Ves na dolgo raztegnjeni gozd ima zaseden naša infanterija, komaj 200 m vzhodno od gozdnega roba pa je močno zakopana ruska infanterija. Tamkaj se bojuje infanterija že iz obraza v obraz in kmalu bo prišlo do bajonetnih spopadov. Sedaj obvladuje bojno polje še artiljerija. Naša težka artiljerija strelja na ruske postojanke, ki so postav-

ljene vzhodno od lyckškega gozda na obmejnih višinah. Čez cesto, na kateri stojim, strelja naša artiljerija, granata za granato leti tuleč čez mojo glavo proti sovražniku. Ti tam nasproti — skozi daljnogled vidim natančno sovražno verigo na griču — niti ne slutijo, kje se nahaja naša artiljerija, ker niti en sovražni strel ni še padel v smeri, kjer stojim.

Sovražnik je popoldne ob 2. uri opazil postojanke naše lahke baterije, ki je stala kakih 300 m pred menoj v kritju vasi. Naenkrat sem zagledal par sto metrov pred seboj majhen oblaček, kateremu so sledili še drugi. Večkrat se je pokazalo naenkrat po osem takih oblačkov nad baterijo. Tačas so ti tam nasproti dobro streljali. Naša baterija je v naglici izpremenila postojanke. Šrapneli so sicer še vedno prihajali od nasprotne strani, toda naša baterija je bila že proč in je začela nekaj minut pozneje iz drugih postojank energično streljati.

Tukaj ni bilo ničesar več videti, zato sem se napotil proti gozdu, iz katerega je prihajalo močno infanterijsko streljanje. Najprvo sem šel po široki cesti proti Czimochenu, da sem od tam ubral pot v lyckški gozd. Granate in šrapneli so tulili neprestano nad mojo glavo, jaz pa sem se na to godbo tako navadil, da nisem več pogledaval za žvižgajočimi jeklenimi velikani. Cesto pa sem moral kmalu zapustiti, ker so jo začeli obstreljavati. Dvesto korakov pred menoj so udarjale granate v cesto, meter visoki lijaki zemlje in dima so me opominjali, da naj se izognem.

Ura je tri popoldne. Gozd, v katerem se sedaj nahajam, odmeva od pokanja pušk, ropotanje strojnih pušk pa dela, da mi kri po žilah hitreje plove. Celi gozd je približno dva kilometra širok, jaz pa se nahajam v njezi sredini tako, da sem v najbližji bližini bojujočih se čet. V gozdu je vse živo, cela nemška in ruska artiljerija strelja čez gozd. Neprestano brenči in žvižga. Vedno globočje v gozd grem in naenkrat se znajdem v neki odprtini, ki mi odpira pogled daleč do ruskih postojank, do Czymochena in Dziamara. Komaj pa sem povzdignil daljnogled do oči, ko so že začele brenčati mimo mene ruske krogle. Obstreljevala me je sovražna infanterija, ki se je bila vgnezdila v malo

gozdno zarezno pri Czimochenu. Okrog mene praši zemlja od udarjajočih strel, moral sem hiteti, da sem dobil kritje za nekimi drevesom ob robu gozda. Ravno o pravem času sem to storil. V tisti sekundi so že tulili šrapneli čez gozdno odprtino; eden se je razletel v višini 30—40 m ravno pred drevesom, za katerim sem bil stal. V majhnem oblačku pred menoj se je zasvetilo in v tistem trenutku se je vsula iz njega toča drobcev krog mene in po gozdu. Zlomljena veja mi je padla na obraz, listje je padalo naokrog in slišalo se je udarjanje svinčenk ob drevesa. Tudi drevo, za katerim sem stal, je dobilo nekaj udarcev, drugače bi jaz morda sedaj ne mogel tega svojega doživljaja pripovedovati. Rad bi vzel seboj kroglo, ki je udarila v drevo, toda pregloboko se je zajedla, in že so tulili novi strelji krog mene, tako da sem se moral umakniti še naprej v gozd. Brez nadaljnje nevarnosti sem prišel na pot, ki je vodila proti Wielitzkemu. Na celi črti je divjal hud boj. Kakor da bi bilo spuščeno celo peklo. Na vseh straneh so gremeli topovi, strelji iz pušk so postajali vedno bolj silni, iz lyckškega gozda pa so ropotale brez prestanka strojne puške. Wilkassen, kjer je stala naša artiljerija, je gorel. Pri Starostenu je pravkar zamenjala ena težkih baterij svoje mesto. To se je zgodilo v največjem miru, kakor da bi vsa stvar ne bila resna. Mlad poročnik je hitel mimo, konj je skočil na stran in očala so padla poročniku na tla. Niso se razbila, pobral sem jih in jih izročil častniku, ki se mi je v zadregi zahvalil. V kratkem času je zavila baterija na stran, moštvo je teklo. Obrnil sem svojo pot nazaj proti Marggrabowi, kjer sem hotel prenočiti. Kakih šest metrov za baterijo je vodila moja pot, moral sem tiščati ušesa, ker 21 centimeterski velikani tulijo, kadar govore.

Zdi se mi, da je dan potekel ugodno za nas. Videl sem, da so se peljale baterije na spredaj ležeče postojanke; sovražni ogenj je imel uspeh samo pri onih dveh baterijah, ki sta stali za Wilkassenom. Toda tudi ti dve nista trpeli preveč.

Kakor sem zvedel zvečer, so naši ohranili postojanke, katere so si prejšnje dni pridobili, na celi črti.

IV.

Vrnimo se sedaj še enkrat v one kraje, kjer so gospodarili kozaki. Kozakov ni več, pregnani so bili precej daleč nazaj na Rusko-Poljsko.

Po cestah se vozijo in hodijo vojaki h glavni armadi. Za njimi pa dolge vrste vozov, na katerih sede žene, otroci in starčki begunci, ki se upajo vrniti nazaj na domačo zemljo. Nešteto pokritih in nepokritih voz lojternic je, kot potujoči cigani so ti ljudje. Mož vidimo malo, kvečemu starčke. Može se bojujejo v vzhodni, zahodni armadi, na jugu.

Zopet bodo videli vasi, toda ali bodo poznali mesta njih očetov? Ni verjetno. Ne bodo našli hiš, ne hlevov, ne vrtov ne ograj. Po dolgem iskanju bodo našli kos zemlje na katerem leže kupi požgane opeke; v kupih gramozu bodo našli ožgane kosti ljudi in živine... Ne bodo našli čunat, ne drv in ne peči. Zima prihaja. Zaloge so požgane. Od česa bodo ti nesrečni ljudje živeli? To je vprašanje, za katerega rešitev je treba nadčloveških moči.

Postelja teh ubogih je trda zemlja, hrana par krompirjev, katere izkopljejo z rokami iz krvave zemlje. Mnogokrat najdejo mesto krompirja v zemlji drobci granat, izstreljene patrone, površno pokopane mrličke...

Toda komaj se vrnejo domov, že prično delati. Gramoz požganih hiš se odstranjuje, pod ožganim drevjem si pripravljajo stanovišča. Tam se kuha, umiva, koplje, snaži. Na poljih delajo žene, mlade in stare. Luknje granat se zakopavajo z zemljo, jarki se vzravnavajo, in če je še kaj na polju ostalo, se spravlja domov.

Ti ljudje ne obupajo! Kako močan je ubog človek! Če tudi smo na tem, ko zagledamo grozovitosti vojske, da izgubimo vero v človeštvo, pogled na te nesrečne, upapolne ljudi, nam jo vrne; vrne nam zaupanje v človeštvo.

1915.

Izhaja dvakrat na mesec.

10. seš.

SVETOVNA VOJSKA

Avstrija - Srbija, Črna gora

Vsebina: Pisma slovenskih vojakov.

— Črtice. —

Cena sešitku brez zemljevida 60 vin.,
četrletna naročnina (6 sešitkov) K 3.—.

Cena zemljevidu K 2.40 (za naročnike
velja zemljevid K 1.—).

Urejuje Ivan Podlesnik -- Založila Katoliška Bukvarna

Petnajsti sešitek „SVETOVNE VOJSKE“, ki izide dne 1. junija, bo objavil več zanimivih pisem Slovencev iz ruskega in srbskega ujetništva.

Vzpored „Svetovne vojske“.

Radi lažjega pregleda in ker je dozdaž že izšlo toliko sešitkov „Svetovne vojske“, da se na podlagi sedaj objavljenih popisov lahko sestavi vzporedni pregled, objavljamo načrt tega dela.

„Svetovna vojska“ bo objavljala popise bojev med sledečimi državami:

1. Avstrija-Srbija, Črna gora (sešitek št. 1, 9, 10).
2. Avstrija-Rusija (sešitek št. 2, 6, 7, 16, 17).
3. Nemčija-Rusija (sešitek št. 3, 14).
4. Nemčija-Belgija, Francija, Anglija (seš. št. 4, 11, 12, 13).
5. Nemčija, Avstrija-Japonska.
6. Turčija-Rusija, Anglija, Francija.
7. Na morju (sešitek št. 5).
8. V zraku.
9. Padli slovenski junaki (sešitek št. 8, 18).
10. Odlikovani slovenski junaki.
11. Pisma in pripovedovanja slovenskih ujetnikov (seš. 15).
12. Razmere med vojsko med Slovenci doma.

V te poddele bo razdeljeno celo delo „Svetovna vojska“ tako, da bo vsak poddel celota zase in bo tvoril samostojno knjigo. Zato je tudi paginacija tako razdeljena, da se prične vsak poddel s svojo številko, n. pr. 1. Avstrija-Srbija, Črna gora, 1. sešitek stran 1-32, 9. sešitek stran 33-64, 10. sešitek stran 65-96 itd. Vzpored obsega sešitke za tri četrtletja, t. j. 18 sešitkov.